

tionem lucentur: Quod jubilam absentiam habeant; qui per 40. annos Ecclesie infervierunt, etiam si fortes, & robusti sint: Quod Canonici non sint obligati Matutinis interesse cum nocte dicuntur: Quod obligationi Chori satisfaciatur, qui per alium assistit; & quod unus Prebendatus pro alio assistat, eo tempore tamen; quo non est obligatus Officiis assistere: Quod Canonici Prebendam fructus lucentur, paucis diebus in anno, vel singulis diebus, una duntaxat ora Choro assistendo; non vero quod una tantum hora assistentes reliquarum distributiones lucentur: Quod duo, vel tres dies vacationis redeuntibus ex negotiis Ecclesie utilis concedantur, cum lueratione distributionum, ut quietant; & duo, vel tres dies profecturis pro preparatione ad iter. n. 51. &c.

TRACTATUS XI.

De Officiis ad iudicium spectantibus.

PROÆMIUM.

1. **P**ost ea quæ de quibusdam Ecclesiasticorum obligationibus dicta sunt in duobus tractatibus præcedentibus, oportune subiungitur tractatus de officiis ad iudicium spectantibus: nempe de iudice, de Accusatore & Denunciatore, de Fessibus, de Advocato, Tabellione, & Procuratore, & denique de reis: in quo omnium istorum munera, & obligationes referuntur, & recti iudicii tum Ecclesiastici tum secularis norma traditur pro sufficienti Confessariarum notitia, & instructione.

CAPUT I.

De iudice.

S. I.

De iudicium diversitate: Et de iurisdictione, cæterisque in iudice requisitis.

2. **F**orus est exercendorum litium locus. *Causa est Materia, Et Origo negotii discussionis examine nondum patefacta: quæ dum proponitur, causa est: dum discutitur, est iudicium: dum finitur iustitia. Iudicium est legitimus actus duarum personarum Actoris, Et Rei, super eadem questione, sub eodem iudice tractata.* Sumitur etiam aliquando iudicium pro sententia, quam profert iudex, juxta illud Psal. 93. Quoad usque iustitia convertatur in iudicium. *Tract. 29. cap. 1. num. 1.* Causa dividitur in Ecclesiasticam, & sæcularem. Ecclesiastica est, quando persona, vel materia de qua agitur est Ecclesiastica: Secularis est quæ versatur circa actus humanos, & morales, qui bonum regimen Reipublicæ, & civilem hominum concernunt; ut de laicorum dominio, tutela, contractibus, &c. nu. 2. Utraque dividitur in civilem, criminalem, & mixtam. Civilis est circa materiam iustitiæ commutativæ, seu distributivæ: criminalis circa materiam iustitiæ vindicativæ: mixta partim est criminalis, partim vero civilis; ut cum in causa criminis agitur non de illius vindicta, sed de satisfactione damnorum; aut quando est de crimine, quod ab utroque Foro punitur, aut prohibetur, ut blasphemia non hæreticalis, perjurium, sacrilegium, sortilegium, usura, sponsalium violatio, & adulterium. Hujusmodi crimina si a seculari committantur, mixti Fori sunt; si vero ab Ecclesiastico, ad iudices tantum Ecclesiasticos pertinent. In delictis mixti Fori datur præventio; id est ab eo iudice cognoscitur delictum, qui in iudicando prævenit. n. 34.

3. Iudex alius est Ordinarius, ille sci-

scilicet qui habet dignitatem, vel officium, cui ex iure, vel consuetudine, aut præscriptione convenit iurisdictione; quorum quidam sunt supremi, ut Summus Pontifex, Reges, alique Principes absoluti; quidam vero inferiores, qui habent plenam potestatem, & iurisdictionem a Principe, ut sunt Præsides Conciliorum, Audientiarum Regalium Auditorum, Præsides Provinciarum, Locorum Rectores. Alius est delegatus, cui ex mandato Principis, vel ex iudicis Superioris commissione causa committitur; & sic habet tantum iurisdictionis utrum, vel generaliter commissum ad omnes causas, vel solum pro certa causa. Alius est Arbitrator seu compromissarius, qui solum habet iurisdictionem ex partium voluntate; unius sententiæ utraque pars stare tenetur sub aliqua gravi pœna ab ipsis partibus constituta; & hic iudicare tenetur juxta leges. Alius est Arbitrator, qui ex partium consensu eligitur, ut causam cognoscat, & amicabiliter dirimat; & hic non tenetur ferre sententiam servato ordine juris, sed pro arbitrio juxta æquitatem juris naturalis. Alii sunt iudices pedanei, qui licet sint ordinarii, solum tamen cognoscere possunt de causis minus infamis. *Tract. 29. cap. 1. n. 5. 6. 7.*

4. Iudex ergo ordinarius is est, qui creatur a Principe supremo, communitate vel Republica non habente Superiore: vel cui confertur universalitas causarum ab habente potestatem creandi iudicem ordinarium: & qui habet dignitatem, cui annexa est iurisdictione, ut supra dictum est. Summus Pontifex, Patriarcha, Primas, Archiepiscopus, & Episcopus possunt creare iudices ordinarios; Pontifex in tota Ecclesia, cæteri vero in suis Provinciis, & Diocæsiis. In Ordinibus Regularibus, Generales, Provinciales, Priors, cæterique supremam auctoritatem habentes in Monasteriis, & Domibus Regularibus quocunque nomine appellentur, sunt iudices Ordinarii. Vicarius Episcopi, & Vicarius Capitali, Sede vacante, habent iurisdictionem ordinariam. *Tract. 29. cap.*

1. n. 8. 9. iurisdictione, & potestas quinque modis acquiruntur: ratione muneris, vel Officii: ratione delegationis, vel subdelegationis: ratione delicti in alieno territorio commissi: ratione injuriæ subdito alterius Principis irrogatæ, quando delinquentis Princeps renuit, aut negligit vindicare: & tandem ex consensu partium in Arbitrum, vel Arbitratorem. Privilegiatus debet iudicari a iudice Territorii, in quo crimen commissit; exceptis iis qui immediate Sedi Apostolicæ subiacentur. n. 10. 11. 12.

5. Gravior peccat, qui sine aliqua ex prædictis iurisdictionibus aliquem reum iudicat; & per se loquendo talis sententia irrita est. *Tract. 29. cap. 1. num. 13.* Sive iudex sit ordinarius, sive delegatus, si exercet munus cum titulo colorato, & errore communi, & alias non adest impedimentum aliquid juris divini, (ut si esset mentecaptus: si eximia vir putata ad Pontificatum assumeretur: si non Sacerdos abolveret.) Omnia per eum acta valida sunt, etiam quoad forum internum. n. 14. 15. Tyrannus proprie talis ille est, qui Republicam tyrannice invasit, & nunquam processu temporis libero consensu in Regem, &c. admissus est. Qui vero regnum tyrannice occupavit, sed postea a populo ut proprius Rex sponte admittitur, Tyrannus non est: similiter nec qui legitime Regnum obtinuit, sed tyrannice contra leges gubernat. Tyrannus proprie talis mortaliter peccat jus dicendo: leges tamen iustæ ab eo latæ validæ sunt, & obligant in conscientia. num. 19. 20. Iudices quoque ab eo constituti non peccant sententias iustas ferendo, dummodo tyrannidem non foveant. n. 21.

6. Iudices laici nequeunt Ecclesiasticas personas iudicare, neque de Ecclesiasticis causis cognoscere. *Tract. 29. cap. 1. num. 22.* Excommunicatus virandus nullo modo valet jus dicere, & sententias ferre, & omnia ab eo gesta irrita sunt: excommunicatus vero toleratus, si a litigantibus non opponatur exceptio, valide actus iurisdictionis exercet; immo si a fidelibus ad id requiratur, etiam licite, Z z 2 cite,

cite. nu. 23. Gravissime peccant Iudices seculares, & etiam Ecclesiastici admittentes appellationes Regularium per viam violentiæ a sententis correctionis, & visitationis Religiosæ. num. 24. Iudex debet iudicare secundum veritatem, & secundum leges. Non ex propria noticia, sed ex allegatis, & probatis in iudicio, debet iudicare; & sic reum aut punire, aut absolvere. num. 25. 26. Iudex condemnans ex sola delicti suspitione in materia gravi, mortaliter peccat. nu. 27.

7. Iudex humanus sive supremus, sive inferior semper debet iudicare secundum leges scriptas, si jus naturale contineant. Iudex supremus debet ordinarie iudicare iuxta id quod leges Canonice, aut Civiles decernunt: poterit tamen aliquando iusta de causa in iis dispensare, dummodo pars læsa remittat: secus si reus sit aliquis scelerosus, v.g. insignis latro. *Tract. 29. cap. 1. num. 29.* Si Iudex non est supremus sed subordinatus, debet semper secundum leges iudicare, & pœnas in iis statutas imponere, nec debet eas augere, nisi forte criminis extraordinaria atrocitas id exigat. num. 30. Ex voluntate interpretativa Superioris, aut alia iusta causa, majore tamen ea, quæ indiget Superior, poterit inferior aliquando legum minuire pœnas. Valde perniciosum Religionibus est, & graviter peccant Prælati pœnam reis impostam relaxantes, aut notabiliter minuentes, & carceris custodes lautius tractantes, vel alia levamina contra sententiam latam conferentes. n. 31. In iis quæ Iudex licite facere potest, licite etiam pœnæ remissionem ab eo petere possumus: Verum cum damno tertii, non est interponenda intercessio, neque pro scandaloso, aut incorrigibili. Quando delictum dubium est, aut pœna est arbitraria, conformis legi est intercessio. n. 33. 34.

8. Probabilis alia est facti, cum scilicet litigantes super aliquid, testibus, & instrumentis proprium jus comprobant: alia juris, cum scilicet lex secundum quam iudicandum est, aliter probabiliter ab aliquibus Doctoribus, & aliter ab

aliis intelligitur; & utramque opinionem credit Iudex esse vere, & intrinsece probabilem. *Tract. 29. cap. 1. nu. 36.* Iudex non potest ferre sententiam iuxta opinionem minus probabilem, sive facti, sive juris, probabiliori relicta. V. prop. 2. damn. ab Innoc. XI. Hanc probabilitatem majorem attendere debet Iudex non absolute, sed respective ad allegata, & probata; nec debet parti allegata aperire, aut aliquid pertinens ad jus; hoc enim esset sibi assumere munus advocati, quod iniquum est. Iudex secundum opinionem minus probabilem iudicans peccat mortaliter contra iustitiam, & damna parti rescire tenetur. Damnatio Innocentiana solum respicit sententiam ferendam, non vero alia, quæ sententiam Iudicis præcedunt, & subsequuntur, ut examen tertium, Rei carceratio, &c. in his etiam licitum est Iudicis opinionem minus probabilem sequi: n. 38. 40.

9. Probabilis est quod dum opiniones tam juris quam facti sunt utrinque æque probabiles, non possit Iudicem pro parte quam maluerit, ferre sententiam, sed debere vel litigantes componere, vel dividere res inter ipsos. *Tract. 29. cap. 1. nu. 42.* Pro eo, cui jus magis favet, cæteris paribus iudicandum est: quare cum in causis civilibus jus magis favoreat possidenti, pro eo, stantibus æqualibus probationibus æque probabilibus, sententiam ferre debet; & cum in causis civilibus possidens sit reus, huic favendum erit: nisi lis sit circa matrimonium; dotem, viduam, pupillum, peregrinum, vel aliam causam piam, quia his etiam quando actores sunt, cæteris paribus semper favendum est, & pro ipsis iudicandum. nu. 44. In causis criminalibus, etiam pro reo solum fiet sententia minus probabilis, potest Iudex ei favere, & maxime in causa summis: & hanc fuisse mentem Summi Pontificis Innoc. XI. in damnatione proposita, & expostores testantur. nu. 45.

10. Sine accusatore nullus Iudex potest reum damnare. *Tract. 29. cap. 1. num.*

num. 47. Non semper requiritur accusator verus, & formalis ad condemnandum reum, sed sufficit etiam fictus, seu virtualis; qui vices illius agat; & hoc accidit quando Iudex ex Officio procedit, & per viam inquisitionis. Accusator virtualis, vi cuius potest procedi ad condemnandum reum, est. 1. Notorietas, & evidentia delicti, ita ut probabiliter negari non possit. 2. Infamia publica, seu clamorosa insinuario, aut indicia ita manifestativa criminis, ut nil contra possit opponi. 3. Quando crimen committitur coram Iudice, & aliis, quibus potest probari, quia ex evidentia facti, nulla præcedente accusatione, potest delinquentem iudicare, & punire; nam si solus Iudex videat, non potest procedere, si reus neget, & nulla habeantur indicia. 4. Si delictum sit contra bonum publicum, Republicam, vel Regem; tunc enim ipsa Respublica, & commune bonum clamare censentur. 5. Quando datur denunciatio Canonica, quæ fit ad evitanda damna, prout in inquisitionibus fit: num. 48. &c. Infamia publica iudicatur cum duo vel tres testes bonæ famæ judicialiter afferunt, talem famam, aut morem vagari in populo de tali crimine commissio a Petro, vel Joanne. *Clamorosa insinuatio est vox totius populi, aut rumor inter multos extra iudicium de tali crimine commissio.* nu. 49.

11. Peccat Iudex qui sine scientia necessaria munus suscipit iudicandi; nec potest absolvi nisi statim officium dimittat. *Tract. 29. cap. 1. num. 57.* Si ex imperitia, seu ignorantia vincibili eorum, quæ scire tenetur, iniuste iudicat, peccat pro qualitate damni, illudque rescire tenetur. num. 58. Ita iudicans potest a Iudice superiore puniri. nu. 59. Iudex in peccato mortali existens non peccat recte iudicando, sive sit laicus, sive Ecclesiasticus. Verum si Iudex publicus, nunciarius, adulter, &c. alios ejusdem generis reos condemnet, grave peccatum committit, propter scandalum, quod inde sequitur, & propter vilipendium quod Iustitiæ inferitur. Si autem ferat senten-

tiam in reos alterius generis criminum quibus ipse est infectus, nullatenus peccat. num. 61. Mortaliter peccat Iudex causarum decisionem procrastinando, & ad rescandenda damna inde secuta tenetur. num. 65. Pro expedienda prius una causa quam alia equalis meriti, nihil Iudex recipere potest. n. 66.

12. Peccant Iudices, & ministri habentes a Republica pro executione sui muneris assignatum stipendium; & hoc ipsis perfolvatur, si donationes etiam liberales accipiant. An autem eas restituere teneantur, vel non: æque probabile est utrumque. *Tract. 29. cap. 1. nu. 69. 70.* Iudices pro actu iustitiæ exercendo, pretium a litigantibus, vel ab aliis accipientes, quando a Republica ut communiter accidit stipendium assignatum habent, peccant, & ad illius restitutionem tenentur. Similiter quando justitia dubia est, vel quando utraque parte sunt opiniones æque probabiles, si quid accipiant pro ferenda sententia potius in favorem unius quam alterius. num. 71. V. *Tract. 7. nu. 58. 59.* nec non prop. 26. damn. ab Alex. VIII. Munera Iudicibus conferri solita ad eorum captandam benevolentiam, quedam sunt quæ sportulæ vocantur, quedam vero dicuntur xenia. Sportulæ sunt munera in pecunia, aliisque rebus pretiosis: xenia vero in esculentis, & poculentis. num. 72. Probabilis est non licere Iudicibus recipere xenia a litigantibus; Iudicis autem delegato Apostolico ex cap. *Statutum;* licet aliquid in modica quantitate de poculentis, & esculentis ex donantis liberalitate elargitum recipere, non vero directe vel indirecte petere. n. 80. 82.

13. Iudex extra proprium domicilium proficiscens ad aliquem actum iustitiæ exercendum, potest itineris expensas exigere, si sit secularis: secus vero Ecclesiasticus si ad locum suæ iurisdictionis proficiscatur. *Tract. 29. cap. 1. num. 84. 85.* Episcopus visitans Diocesim, aut ad consecrandam Ecclesiam accedens, potest expensas modestas in victualibus recipere. num. 86. Nisi aliqua iusta causa ad

ad id cogat, omnino illicitum est, spornulas, aut xenia ultra assignatum stipendium Iudicis, aut Ministris ejus offerre, ipsi non petentibus. num. 87. Dantes vel recipientes pro obtinenda gratia, vel iustitia apud Sedem Apostolicam non solum peccant mortaliter, & ad restitutionem tenentur; verum etiam ipso facto excommunicationem incurunt summo Pontifici reservatam: Similiter faventes, & consulentes; & si fuerint Clerici, omni officio, & beneficio ipso facto privantur. num. 88. Licitum est litigantibus ad redimendam vexationem munerari, & xenia Iudicis, & Ministris offerre, num. 89.

14. Iudex, qui muneribus, aut xenis corrumpitur, ut iniquam proferat sententiam, gravissime peccat, dignitate, & singulo privatur, & repetendarum pena punitur; unde redditus inhabilis ad iudicandum in futurum, & insuper fit infamis, ita ut nec testimonium ferre possit, nec postulare. Si causa sit pecuniaria, tenetur ad triplum. Si corruptus iniustitiam fecit in causa Civili, punitur relegatione. Denique talis Iudex condemnari debet ad omnia damna, & expensas partis per iniustitiam læsæ. Si fit Iudex Ecclesiasticus, suspenditur ab Officio per annum, nec potest Episcopus penam relaxare, & potest etiam alia pena extraordinaria puniri. *Tract. 16. cap. 1. nu. 94.* Corruptus Iudicem eadem pena punitur, ac ipse Iudex corruptus. num. 95.

15. Iudex commissarius si mittatur ad plures executiones sive in eundem locum, sive ad diversa loca, non potest a singulis debitoribus integrum assignatum stipendium exigere, sed unicum ab omnibus simul solvendum est. *Tract. 29. cap. 1. nu. 96.* Iudex mittens executores non potest pacifici cum illis, ut partem stipendii assignati ei tribuant. num. 98. Si stipendium sit assignatum in scriptura conventionis inter creditorem, & debitorem, poterit creditor convenire cum executore, quem mittit ad debita exigenda, pro minore stipendio, & reliquum reservare; & si plures sint debi-

tores, poterit creditor a singulis salarium assignatum recipere; quia tale stipendium habet rationem pænæ conventionalis, si debitor sit in mora, & statutum est in favorem creditoris. Si executor, vel minister pergat ad executionis locum per longiorem viam, quam opus sit, debet illud tantum stipendium recipere, quod respondet tempori, quod insumpserit recta via cundo. Nam debitor non debet solvere nisi expensas necessarias. n. 100.

§. II.

Quibus modis possint Iudices judicialiter procedere.

16. Iudex ad ferendam sententiam procedere potest per inquisitionem; per accusationem; & per denunciationem. *Tract. 29. cap. 1. num. 101.* *Inquisitio est criminis, vel criminosis per Iudicem legitime facta indagatio.* Triplex est: *generalis, specialis, & mixta.* Generalis est, cum incerto delicto, & delinquente, Iudex absolute inquirat, quinam delictum commiserit; deliquit generaliter informationes fumendo. Hæc inquisitio dicitur generalissima, cum fit per proclamationem, vel edictum, inquirendo an servantur leges, an committantur crimina, an sint malefactores &c. num. 103, 104. Specialis est, quando de certa persona, & determinato delicto fit inquisitio, ut si Iudex querat an Titius furtum fecerit; & hæc respicit punitionem delinquentis. Aliquando fit ad damnum tertii præcavendum, vel delictum aliquod impediendum. Inquisitio mixta est cum delictum exprimitur, persona vero delinquentis inquiratur in communi: ut si invento cadavere occisi, queratur homicida; vel cum de certa persona queratur an v. g. deliquerit in Officio, quod gerit. Ad hæc etiam spectat quod contra aliquam Civitatem, vel Communitatem agitur, inquirendo de maleficio occulto: hæc tamen, ut valida sit, debet præcedere inquisitio generalis ad habendam certam notitiam delicti commissi, vel delinquentis determinati. num. 105.

17. Sicuti fama est illese dignitatis qualitas vita, & moribus comprobata: sic infamia est lese dignitatis qualitas moribus, & vita reprobatam. Ad inquisitionem generalem non est necesse quod præcedat infamia. In hac inquisitione non debent subditi respondere generaliter, sed in particulari, manifestando delicta, quæ non sunt occulta, quorum auctores aliqua laborent infamia; & ad talem inquisitionem sufficit quod Iudex suspicetur, aliqua commissæ esse delicta. Ex vi hujus inquisitionis crimina occulta, nisi sint læte majestatis, aut in damnum Reipublicæ, vel Religionis Christianæ, detegenda non sunt, Si non adest moralis certitudo, vel saltem spes profectus; sed potius certo moraliter credit subditus, quod ob Prælati negligentiam, vel quia expertus est in aliis casibus ex simili manifestatione nullum profectum inde secutum, ob varios humanos respectus, tunc non tenetur delicta cognita manifestare. In Monasteriis monialium, & ubi sunt homines imperiti, & indocti, expedit declarare quod inquisitio est tantum de delictis, quorum auctores aliqua laborant infamia. *Tract. 29. cap. 1. n. 106. 107. 108. 109.*

18. Duplex est infamia: alia juris, sive civilis, sive Canonica, ad quam quis decreto juris damnatus est. propter quædam gravissima crimina: alia facti, & hæc est communis opinio voce manifestata, non a malivolis sed ab honestis, & probis personis ex criminis suspitione. Si inter paucos talis opinio veretur, infamiam non constituit. Ad hoc ut de crimine aliquo detur hæc infamia facti, requiritur notitia majoris partis vicinæ, aut Collegii, vel communitatis, in qua quis habitat: non tamen a majore numero personarum, quæ ibi inventiantur, infamia sumenda est; sed a majori numero proborum. In majoribus criminibus major infamia requiritur; & similiter in gravioribus personis. Ad infamiam facti probandam sufficiunt duo testes. Infamia juris incurritur. 1. Per sententiam definitivam criminis publici, ex iis, quæ in jure assignantur, videlicet homicidii,

parricidii, adulterii, læsæ majestatis, latrocinii, & aliorum gravissimorum. Item sunt infames infamia juris ludos periculosos publice exercentes: lenones: deprehensi in adulterio: committentes peccatum contra naturam: juramentum non servantes: contrahentes simul cum diabolo, aut duas sponfas habentes: & in his criminibus nulla ad infamiam requiritur sententia Iudicis, sed sufficit, quod publica sint. *Tract. 29. c. 1. nu. 112. 113. 115. 116.*

19. Rumor est aliquorum paucorum assertio, etiam ex levibus conjecturis orta. Publicum dicitur quod fama publica proclamatum est; potest tamen adhuc aliqua tergiversatione celari; & dicitur etiam famosum. *Tract. 29. cap. 1. 116.* Notorium dicitur crimen visum a pluribus; vel quando tale delictum commissum est in loco publico, ita ut ab omnibus videri possit in seipso, quin ulla tergiversatione celari queat; aut quando videtur in altero, scilicet in talibus argumentis, & testimoniis adeo claris, ut delictum evidenter ostendant, ut esse solent adulteria, & furta, quæ nunquam in multorum conspectu sunt; & ut notoria dicantur sufficit quod in claris argumentis videantur: & in his omnibus datur notorietas facti. Ad hanc notorietatem ad minus requiruntur sex personæ, licet hæc non sufficiant ad notorietatem talem. Ut aliquid dicatur notorium in communitate, vel vicinia sufficit notitia majoris partis illius, dummodo in ea non sint minus quam 10. personæ. Manifestum prout distinguitur a publico, est quando facile crimen probari potest per tres, vel quatuor testes oculares. n. 117. Probabilis est quod ad inquisitionem speciale de crimine commissio requiratur infamia; nec sufficiunt indicia, nisi sint graviora, & manifesta, quæ æquivalent infamiae. n. 119.

20. Indicium ex genere nihil aliud est quam signum quoddam informans animum Iudicis ad suspiciandum; vel est conjectura ex probabilibus orta, a quibus potest haberi veritas, non vero verosimilitudo. Indicium triplex est: leve, cui communi-

ter contingit abesse veritatem, & hoc si nullum aliud adiciatur, repellendum est: probabile seu grave, cui communiter contingit inesse veritatem; vehementerque movet animum ad credendum; & dicitur etiam semiplenum, quia semiplene probat: Et violentum, seu plenum, cui frequentissime adest veritas; & hoc facit probationem. *Tract. 29. cap. 1. num. 121.* Duo postrema genera indiciorum, vel sunt occulta, quia particularibus personis nota sunt: vel manifesta, quae populo, aut majori illius parti innotescunt, unde inducunt infamiam. *num. 122.* In sequentibus casibus potest inquisitio specialis institui, etiam si nulla praecesserit infamia. Primo. In casu haereticis, Apostasias, laesae maiestatis, & falsificationis monetur. Secundo. Quando delictum committitur in Ecclesia contra Ecclesiasticas personas. Tertio. Quando inquisitione non intenditur poenitentia, sed evitatio erroris aut damni. Quarto. Quando proceditur ad praevocanda damna futura, maxime animarum. Quinto. Quando delictum est notorium, vel commissum est coram Iudice pro Tribunali sedente. *num. 132. 133. 134. 135.*

21. Sexto, quando quis publicae, seu coram pluribus criminis a se patratum extrajudicialiter confessus est. Septimo. Quando de crimine praecessit accusatio apud Iudicem, & Accusator deest, aut mortuus est; vel quando de delicto datur semiplena probatio per unum testem omni exceptione majorem. Octavo. Quando ex unius criminis inquisitione aliud detegitur cum priore connexum, vel illud aggravans; secus si sit disparatum, tunc enim ad inquirendum de crimine noviter detecto praeriquitur infamia. 9. Quando dominus oculis inventur, potest specialiter inquiri contra servos. Decimo. Cum crimen vergit in damnum tertii, vel boni communis, & est in fieri. Undecimo. Cum datur denunciatio publica Officialis ad hunc a Republica deputati, seu Fiscalis. *Tract. 29. cap. 1. num. 136. 137. 138. 139. 140. 141.* Ex sola denunciazione Fiscalis in-

quisitio specialis contra Ecclesiasticos institui nequit, nisi praecedat infamia; nec ad talem inquisitionem contra ipsos moveri debet Iudex ex literis infamatoris ad eum missis, sed contra earum auctorem inquirendum est. *num. 144.* Etiam ad inquirendum specialiter contra Regulares praeriquitur infamia: potest tamen sine illa, denuntiatio, & inquisitio fieri in ordine ad correctionem fraternam. *n. 147.*

22. De inquisitione mixta loquendo: quando delictum est publicum, & ignoratur delinquens, probabilis est posse Iudicem requirere quis illud commiserit: non debet tamen qui ad deponendum vocatur, delinquentem manifestare, nisi de eo praecedat infamia. *Tract. 29. cap. 1. num. 149. 150.* Si testis, vel reus in inquisitione generali aliquod crimen occultum detegat injuste, vel ex ignorantia; tunc Iudex poterit licite per viam inquisitionis particularis contra talem reum procedere, eumque punire juxta delicti probationes, & merita causae, dummodo talem notitiam per injustas interrogaciones, aut per metum non extorserit; notitia enim orta ex inquisitione generali parit infamiam. *num. 154.* Dum Praelatus dubitat de delicto Religiosi, aut de jure ad inquirendum, nequit fieri inquisitio, quia in dubio possidet fama subditi poterit tamen post inquisitionem generalem, aliquo transacto tempore inditium mittere ad alium Conveniunt. Si Praelatus dubitet an habeat sufficientia motiva ad inquirendum; & ex una parte timeat infamiam inde subito proveniaturam, & ex alia imminet damnum bono communi, tunc deposito dubio debet procedere, & favere bono communi. *n. 157.*

23. Quando Iudex procedit per viam inquisitionis, si delictum plene probetur, ex vi juris civilis tota poena infligenda est: & etiam ex jure Ecclesiastico; cum delictum est notorium, & probatur confessione partis, & quando crimen est simonia, homicidium, aut aliud inducens irregularitatem, aut privationem beneficij; secus in aliis delictis. *Tract. 29. cap. 1.*

1. *num. 158.* Ad inquisitionem iudicalem specialem valide instituendam plura requiruntur, sine quibus tam ipsa inquisitio, quam processus, & omnia inde facta, nullius sunt valoris. Primo requiritur probatio corporis delicti per praesentiam Iudicis, vel eius delegati, & Notarii. Secundo. Quod adit accusator saltem virtualis, scilicet infamia, aut aliquis accusatoris vices gerens: & quod infamia probetur saltem per duos testes singulares. Tertio. Quod inquisitio contineat omnes delicti qualitates, & circumstantias, ut sic reus possit se in iudicio defendere. Quarto. Quod explicetur locus, & tempus, maxime in delictis iterabilibus, verb. grat. furtis, adulteris &c. Quinto. Quod procedat inquisitio saltem ex iudiciis publicis antea habitis, & quae gravia sint. *num. 159. 160. 161. 162.*

24. Sexto. Quod inquisitio fiat a Iudice competente: unde reus contra quem inquiritur debet esse subditus inquirentis, vel ratione loci, vel domicili, vel originis, vel delicti, alias nihil fit. Septimo. Quod inquisitio fiat antequam a die commissi delicti transcant 20. anni; sed de adulterio non iterato, de stupro sine violentia, incestu, lenocinio, aliisque delictis carnis, transacto quinquennio, amplius inquiri non potest. In crimine haereticis, laesae Maiestatis, assassini, falsae monetae, Simoniae, Apostasias, suppositi partus, abortus, & parricidii non datur praescriptio temporis: ideo tales delinquentes dum vivunt, possunt inquiri, accusari, & puniri. Octavo. Quod reus contra quem Iudex vult inquirere de aliquo delicto non fuerit de eo absolutus, vel iam condemnatus; nisi alter adveniat accusator, qui suam, vel suorum injuriam adducat, & haberit ignorantiam de prima accusatione, vel aliis fuerit legitime impeditus; aut nova adducantur probationes, seu indicia intra 10. annos pro praesentibus, vel 20. pro absentibus: aut Iudex praeravocatus sit, & aliqua collusio ibi intervenit. *n. 163. 164. 165.*

25. Praxis observanda pro formando

processu in causis Regularium, cum Praelatus procedit per viam inquisitionis specialis haec est. Probata juridice delicti infamia, & in capite processus posita, potest Praelatus procedere ad inquirendum specialiter de subdito, licet non speretur emendatio; quia in hac inquisitione non intenditur delicti emendatio, sed ejus poenitentia, & remedium scandalorum. *Tract. 29. cap. 1. num. 167.* Licet pro hac inquisitione in Religiosis non requirantur omnes juris solemnitates, & apices, debet tamen esse sufficienter juridica, ita ut publicam fidem faciat. Solum autem in casibus a lege expressis processus firmari potest, & secundum propria statuta, & instructiones. *num. 167. 168.* Superior habens legitimam potestatem, & omnia requisa ad inquirendum specialiter contra reum, cum judicaverit expediens inquisitionem inchoare, debet in primis secretarium, vel Notarium creare, qui acta coram eo gerenda tabulis concnibat: qui juramentum praestabit fideliter suum munus exercendi. *n. 169.*

26. Electro secretario, seu Notario debet statim incipere tertium examen per articulos a se, & secretario confectos. Debent vero tantum admitti testes, omni exceptione majores, & honesti, rejeitis malevolis, infamibus, & rei inimicis suspectis: nec aliter ad testificandum admittantur, nisi prius sub juramento promittant se dicturos quicquid de delicto interrogati fuerint, & de eo sciunt, aut a fide dignis audiverint. *Tract. 29. cap. 1. num. 170.* Post testium depositionem juratam, si inde resulet semiplena probatio, citandus est reus: si vero non resulet semiplena probatio, vel per aliquem testem ocularem, vel per infamiam testibus in iudicio probatam, & gravibus iudiciis confirmatam; non potest reus citari, nec legitime interrogari de crimine; unde vel defendendum est ab inquisitione, vel procedendum ad aliorum testium examen. Infamia secundum se, & per cognita accusat, probata vero per testes in iudicio, & iudicis gravibus confirmata semiplene probat. Reus de-

A a a bet

bet sub iuramento interrogari; legitime autem interrogatus in iudicio veritatem sub mortali fatetur tenetur. Si vero constet certo iniustam esse inquisitionem, quia videlicet non precessit accusatio, vel denunciatio, aut clamorosa infinuatio, vel infamia, non tenetur tunc respondere. Si dubium sit an Iudex tunc iudicet procedat, tenetur respondere, quia possessio fiat pro Iudice. Antequam reus interrogetur, debet Notarius legere eorum depositiones testium, tacitis eorum nominibus in Regularium iudicio; & si precessit infamia, manifestandum est illi, quod est de tali delicto diffamatus. n. 172.

27. His premissis, si reus fatetur delictum potest in rigore ferri sententia, quia per rei spontaneam confessionem habetur plena probatio. Si vero negat, procedatur ad convincendum eum, tam priora testimonia ratificando, quam alios testes de novo examinando, si hoc ad veritatis certitudinem opus sit. Vel si reus vehementer suspectus sit, ad torturam ponendus est, quæ quoad Regulares mitior esse debet, & eorum statui conveniens, nempe per strictiorem carcerem, humi cubationes, jejunia rigidiora, vel etiam verberationes. Quod si tormentis adhibitis, in ipsis delictum neget, absolvendus est. Si vero confiteatur, extra tormenta confessionem delicti ratificare debet, & sic procedi potest ad sententiam ferendam. num. 174. Cum delictum esse plene probatum, et si reus illud neget, non est necesse ad torturam venire. Dicitur autem plene probatum per duos testes oculares, legitimos, omni exceptione majores. Quando autem testes non sunt contestes, sed singulares, (hoc est, quando non concordant in testificando de eodem numero facto, tempore, loco, & persona;) licet plures sint, non sufficiunt ad plene probandum, reumque convincendum, & damnandum, sed tantum ad torquendum, & ad inquirendam veritatem. Non licet reo in Religionibus a sententia lata appellare, nisi in casu quod Iudex manifeste, & notabiliter modum sibi præ-

scriptum transgressus sit. *Tract. 29. cap. 1. n. 173. &c.*

28. Summi Pontifices communiter decernunt, quod Prælati in causis Regularium procedant, postpositis juris apicibus, & similibus, simpliciter, summarie, & de plano, sola facti veritate inspecta. Clausula postpositis juris apicibus, & similibus, indicat ea tantum in iudicio Regularium servanda esse, quæ ad iudicium essentiam spectant, ex iure naturæ, & divino. *Tract. 29. cap. 1. num. 176.* Per illa verba: Simpliciter, summarie, de plano, sine strepitu & figura iudicii: significatur, removendas esse protestationes calumniosas, & dolosas, variasque exceptiones, tergiversationes, & omnem pompam, & solemnitatem accidentalem iudicii, & procedendum ad substantialia causæ, iure naturali servato. Per hoc tamen non excluduntur congruæ dilationes, legitimæ exceptiones, traditio dictorum testium, & similia quæ sunt de iure naturali, & divino. n. 176. 177.

C A P U T II

De accusatore, & denunciatore, & testibus.

§. I.

De Accusatore.

29. **A**ccusatio judicialis ad puniendum delictum, est delatio Rei de crimine commisso facta in libello accusatorio coram Iudice competenti, ad vindictam ob bonum commune. *Tract. 29. cap. 2. nu. 1.* Ad legitimam accusationem quinque necessaria sunt. 1. Quod fiat in scriptis vice ab accusatore, sive a Notario cum subscriptione accusatoris. Si tamen fit de levi, poterit ex toto fieri verbaliter. 2. Quod nomen accusatoris, & accusati exprimat. Quod si nomen accusati ignoretur, debet exprimi saltem Officium, habitus, figura, & si quæ alia sunt,

sunt, ex quibus possit ejus haberi cognitio. 3. Quod exprimat species delicti, v.g. adulterii, sodomie, furti, &c. 4. Locus, & tempus in quo fuit commissum delictum. 5. Quod accusator inscribat accusationem, ut censetur obligatus ad probandum delictum sub pena talionis: sed hæc pena, sicut & inscriptio vim amittit ex generali consuetudine: nec tamen infamie, & aliis, arbitrio Iudicis inferendis, iniquus accusator nunc subjacet, si in probatione deficiat. nu. 2. 3. 4. Hinc patet differentia inter accusationem, & denunciationem: nam denunciatio fraterna, sive Evangelica fit Iudici, ut Patri, nec per eam intenditur punitio delicti commisi, sed emendatio delinquentis: Denunciatio iudicialis, seu judicialis fit Iudici, ut tali, & ut delictum puniatur, sine obligatione tamen probandi delictum, neque requiritur quod fiat in scriptis, sed fieri potest verbaliter. Accusatio autem & fieri debet in scriptis, & sub obligatione probandi, & sub pena talionis, vel arbitraria. Denunciatio Evangelica differt essentialiter a denunciatioe judiciali: hæc vero solum accidentaliter differt ab accusatione. num. 5.

30. Aliquando tenemur sub mortali reos accusare, quando scilicet delictum cedit in damnum commune Religionis, vel Republicæ, & est in fieri, si illud possumus probare; si vero illud probare non possumus, saltem ad denunciandum illud tenemur. *Tract. 29. cap. 2. num. 8.* Si delictum contra bonum commune est totaliter consummatum, ita ut nullo modo perseveret, nec timeatur iterum fore committendum, quia pernituit; nullus tenetur accusare, vel denunciare: excipit tamen crimen hæresis, & similia ad Sanctum Inquisitionis officium pertinentia. Item accusare tenemur prout supra, si delictum fit in damnum innocentis; ut si quis videat infidantem vitæ alterius, nec aliter cavere valeat nisi accusando; Quod si probari non possit, judicialiter denunciandum est. num. 11. 12. Omittentes accusare, vel denunciare, si sint persone,

quæ ex Officio ad id tenentur, ut sunt Fiscalia Republica constituti, aut custodes agrorum, vel vinearum, nedum peccant contra charitatem, sed etiam contra iustitiam, & resistere tenentur. Ex gravi necessitate contra legem non est accusandus. num. 13. Potest quis accusare reum de injuria sibi illata; ad id tamen non tenetur, nisi in aliquo casu raro, v.g. si omissio accusationis vergeret in grave damnationem familiae, vel domesticorum. num. 14.

31. Delictum tripliciter potest esse publicum. 1. Ita quod duobus testibus probari possit, & apud juristas idem esse quod probabile. 2. Quando datur infamia de delicto commissos; & in iure dicitur famosum. 3. Quando commissum est coram omnibus, aut pluribus in platea, aut viis publicis; quod a juristis dicitur notorium. Quando delictum est publicum secundo, vel tertio modo, tunc accusationem procedere non debet fraterna correctio, sive delictum fit contra bonum commune, sive contra bonum privatum; si vero sit tantum publicum primo modo, ante accusationem præmittenda est fraterna correctio, si ex illa speretur fructus; si non speretur fructus, aut si delictum cedat in Republicæ perniciem, vel damnum tertii, ut hæresis, occisio Principis, furtum, &c. sine prævia admonitione accusari debet. *Tract. 29. cap. 2. num. 20. 21. 22.* Pars læta potest, si delictum est probabile, reum accusare non præmissa fraterna correctione, licet noscat, quod est emendatus; aut emendandus; quia talis accusatio ordinatur ad damnorum reparationem, si alia via haberi non possit. num. 23.

32. Si delictum est contra bonum commune, vel Rempubicam; potest quilibet accusare, demptis iis, quibus id prohibetur in iure. Ex iure inhabiles sunt propter defectum sexus, vel etatis feminae, & impubes; possunt tamen denunciare. Propter delictum accusare prohibentur in iure, excommunicati, infames, concubinarii publici, usurarii, & de majoribus criminibus accusati, nisi

pius se innocios probent. In delictis tamen hæresis, læsæ Majestatis, & in aliquibus aliis casibus accusare valent, nisi sint aperti inimici. Et similiter in causa propria, vel suorum usque ad 6. gradum; & in ordine ad satisfactionem injuriæ sibi, suisque illatæ. Tract. 29. cap. 2. num. 26. Nec filii Parentes suos, nec Parentes filios accusare possunt, nisi in crimine hæresis, & læsæ majestatis. Laici Clericos accusare non valent ob decentiam status, nisi Clericus sit bonorum Ecclesiæ dilapidator, hæreticus, sacrilegus, simoniacus, vel læsæ Majestatis reus; aut si laicus suam, suorumque causam, prosequatur. Nec iidem possunt laici, aut Clerici sæculares accusare Religiosos, vel e contra; quia non sunt ejusdem fori, & sub eodem Judice. Ob eandem rationem, nec Religiosi diversarum Religionum possunt se invicem accusare; necesse est enim quod si accusatio sit iniqua, possit accusator ab ipso Judice puniri. nu. 27. 28.

33. Subditus Abbatem, Priorem, seu Superiorem suum de delictis ad S. Officium spectantibus apud Inquisitores accusare, seu denunciare potest, & debet. Religiosus coram Judice sæculari, vel etiam Ecclesiastico ad id legitimam facultatem a Pontifice non habente, comparere non valet, nec ut actor, nec ut reus sine licentia sui Superioris, saltem præsumpta vel tacita, ut si abesset ex ejus licentia a Monasterio. Tract. 29. cap. 2. num. 29. Religiosus potest, sine Superiorum licentia, agere contra Prælatos coram Judice competenti; sive per accusationem, sive per denunciationem, vel querelam; ut in Religione conservetur: ut expulsi recipiantur: & neq̄, quæ de jure Ordinis sibi competunt, ab ipsis pro libito denegentur, ut jus ferendi (suffragium, &c. num. 30. Expensæ ad litem contra proprium Prælaturum necessariæ, si peculium non habeant, sunt ei de bonis Monasterii ministrandæ; etiam si agat per accusationem, vel denunciationem. Quilibet Religiosus potest coram Judice Regulari suum Prælaturum ex rationabili causa accusare: non

debet tamen admitti accusatio, sine prævia causæ summaria cognitione. n. 31. 32. Regularis accusans suum Prælaturum debet ei interim in omnibus obedire, non tamen in his, quæ ad suam litem attinent; sed potest sine licentia eam prosequi, & ad illam suum Procuratorem constituere. n. 33.

34. Inimicus repellitur ab accusando delinquentem, si inimicitia sit capitalis, vel gravis. Præsumitur autem gravis, quando præcessit inter eos injuria realis, seu verbalis; vel lis super causa civilis omnium, vel majoris partis bonorum. Relinquitur autem arbitrio prudentum, judicare quæ sit gravis vel capitalis inimicitia. Solum admittitur ejus accusatio in crimine hæresis proprie talis. Tract. 29. cap. 2. num. 35. 36. Ab accusando repellitur criminis focus: admittitur tamen in crimine hæresis, læsæ Majestatis, falsificationis monetæ, Sodomitæ, furtique famosi, & in criminibus omnibus, quæ sine scio fieri nequeunt. num. 37. Clerici in causa sanguinis accusare non possunt, nisi de licentia Papæ; & tunc nec peccabunt, nec irregulares fient. num. 38. Si delicto debeatur poena sanguinis, possunt quidem Clerici accusare delinquentem coram Judice sæculari, pro auferenda injuria propria, vel suorum; (id est servorum, vel bonorum, juxta interpretationem juri Canonico conformiorem,) vel suæ Ecclesiæ; sed præmissa protestatione expressa, se minime intendere quod Judex ad poenam sanguinis procedat. Hac præmissa, etsi Judex poenam sanguinis infligat, irregularitas non incurritur. n. 39.

35. Si ex tali accusatione poena sanguinis imponenda non veniat, absolute, dum prosequitur causam propriam, situndum, aut Ecclesiæ, reum in criminalibus licite, ac sine irregularitate accusare valet. In aliorum autem causis se intromittere, reosque accusare, nisi ad id jus naturale cogat, ob decentiam status. Sacentali debitam prohibetur. Tract. 29. cap. 2. nu. 40. Si injuria sanguinis facta, redundet, & cedat in da-

damnum Clerici, tunc optime valet ad talem injuriam auferendam delinquentem accusare ut dictum est, quia tunc censetur injuria propria. num. 43. Accusare criminaliter reum apud Judicem Ecclesiasticum non est se immiscere causæ sanguinis, nec Clericus prohibetur. num. 44. Si non servato Ordine correctionis fraternæ, ab eo, qui illam præmittere tenebatur, fiat accusatio, sive per ignorantiam, sive per malitiam, debet Prælatus quamvis cognoscat accusationem illicitè fieri, servare leges fori, quando iis non servatis, sequeretur scandalum: Si vero non sequatur scandalum, processum ex lege charitatis impedire tenetur. n. 47.

S. II.

De denunciatore.

36. Denunciatio secundum juristas alia est *Evangelica*, alia *Canonica*, alia *Judicialis*, alia *regularis*. Prima. Est ex Evangelio juxta illud Matth. 18. *Si peccaverit, &c.* Secunda. Ex jure Canonico, per quam proceditur specialiter, vel generaliter, ut quis officio, vel beneficio privetur; ne indignus ad illud eligatur; & ad vitandum periculum reincidentiæ. Tertia. Qua Judex procedit contra malefactorem, vel ejus delicta publica puniendo, vel ut damnum tertio illatum resarciatur. Quarta nempe Regularis est, qua in Religionibus contra Religiosos juxta eorum statuta proceditur. Ad secundum Theologos denunciatio duplex est: alia quæ fit Superiori tanquam Patri ad emendationem delinquentis, servato præcepto correctionis fraternæ: alia, quæ fit Superiori tantquam Judici, vel ob publicam delicti punitionem; vel ut damnum partis læsæ resarciatur; vel ut quis indignus officio, seu dignitate privetur, vel ne indignus eligatur, ne ad Ordines promoveatur, ne Matrimonium illicitè contrahatur. Tract. 29. cap. 2. num. 50. Denunciatio communiter definitur: *Manifestatio facta Superiori, ut remedium,*

aut correctionem, vel poenam ex Officio adhibeat. Non exigit scripturam, nec probationem delicti, nec in ea petitur delinquentis punitio. n. 51.

37. Denunciationem Evangelicam præcedere debet correctio fraterna: Denunciationem vero judicalem necessarium non est, quod præcedat; cum loco accusationis succedat. Tract. 29. cap. 2. num. 52. Denunciations coram Judice sæculari semper judicialiter fiunt. Denunciatio Evangelica transit in judicialem, quando nec per correctionem fraternam, nec per paternam Prælati, resistente reo, delictum denunciatur Prælato ut Judici a Fiscali, vel ab alio, ita quod sit probabile in judicio. num. 54. Prælatus qui subditi delictum per se, vel per ocularem testem agnovit, debet eum secreto corripere, & si humiliter, ut debet, delictum fateatur & emendationem promittat, Prælatus ultra procedere non debet. Si nec delictum fateatur, nec emendationem promittat, & alias Prælatus de delicto certus moraliter sit, eum corripit coram denunciante, vel coram duobus aut tribus gravibus viris, & aliquam poenam infligat, & de remedio prudenter, & caute provideat. Quod si adhuc pertinax appareat, & nullam emendationem admittit; si delictum non est notorium, nec probabile per duos testes, & solum cedat in damnum ipsius delinquentis, nil aliud facere debet Prælatus, quam pro illo orare, & occasiones peccandi amovere, si sine scandalo, & infamia potest. Si vero delictum cedat in damnum alterius, poterit eum in cuius damnum vergit, admonere, patefacto (si aliter malo occurrere nequit,) nomine delinquentis. n. 55. 56. 57.

38. Fraternaliter denunciatus potest etiam, si opus sit, munus testis obire. Si delictum sit in grave damnum commune, vel tertii, potest Judex cum solo dicto judicialiter denunciatis, si sit vir fide dignus inquirere, carcerare, & torquere reum si veritatem fateri recuset. Tract. 29. cap. 2. num. 58. Quando delictum est per testes probabile, reus vero

vero delictum negat: si delictum est solum in damnum ipsius, & est absolute occultum, nec reus laborat infamia, & solum est fraternaliter denunciatus, non potest Prælatum delictum deducere ad forum contentiosum, & iudicè punire, neque denunciatores Evangelicos cogere ut iudicialiter denuncient. num. 61. Prælati inferior potens delictum sibi, ut Patri denunciatum emendare, & subditum corrigere, graviter peccat, si Superiori Prælato, v. gr. Provinciali, vel Generali manifestet. n. 70.

39. Delicta quæ ex vi edicti, seu Monitorii possunt denunciari, alia sunt publica, alia occulta; alia in damnum boni communis, alia in damnum tertii, alia in damnum solius delinquentis: alia sunt in fieri, alia in facto esse, quia jam perpetrata. Delicta sicuti, sect. 31. nuper diximus, tripliciter publica dici possunt; sic etiam tripliciter occulta dicuntur. Primo. Delictum dicitur occultum, quando saltem per duos testes probari non potest. Secundo. Quando potest quidem per duos, vel tres testes probari, sed adhuc diffamatum non est. Tertio. Quando, & probari potest per testes, & infamia laborat, notorium tamen non est, & potest aliqua tergi-verificatione celari. Tract. 29. cap. 2. nu. 73. 74. Si delictum sit notorium, vel diffamatum, quislibet tenetur illud ex vi edicti iudicialiter denunciare. nu. 76. Delictum, quod probari potest, sed infamia non laborat, si vergat in damnum tertii, & sit in fieri, denunciandum est Judici præcipienti; nec præmittenda est correctio fraterna, nisi firmiter profutura credatur: si vero sit jam perpetratum, denunciari non debet. Si delictum vergat in damnum solius peccantis, iudicialiter denunciandum non est, nisi præcedat infamia. nu. 77. 78. & Tract. 10. cap. 4. num. 4. Si delictum cedat in damnum commune, etiam si minime probari possit, sive sit in fieri, sive in facto esse Judici denunciandum est, nulla præmissa correctione fraterna. nu. 79.

40. Quando Prælati per monitorium, seu edictum sub censura, vel juramen-

to iubet manifestari delictum vel ad emendationem delinquentis, vel ad impediendum peccatum mortale ipsius, vel ad vitandum proximi damnus, vel ut damnus illatum reparetur: si malefactor est emendatus, vel firmiter speratur emendatio, & partim læsæ satisfactio, illicitum est, illum manifestare; nec excommunicationem incurret, illum non manifestans; nec perjurus erit, si interrogatus respondeat se de talis criminis reo nihil scire: excipit tamen casum hæresis, & cum per edictum non intenditur emendatio delinquentis, sed puni- tio delicti: excipit etiam delictum, cuius effectus pendet in futurum, ut si v. gr. ex delicto oriatur impedimentum Matrimonii; hæc enim denuncianda sunt, etiam si delinquens sit emendatus. Tract. 29. cap. 2. num. 80. Tract. 10. cap. 4. num. 16.

41. Crimina a personis fide dignis audita, Prælato ex vi monitorii, juxta præmissas regulas, denuncianda sunt: secus audita a personis fide non dignis. Similiter denuncianda non sunt quæ, quis audivit a scientibus ex auditu. Si is, qui crimen vidit illud denunciet, excusatur a denunciando qui ab eo illud accepit. Tract. 29. cap. 2. num. 86. Qui edicti conciliis delicta non revelat intra tempus præfinitum, excommunicationem incurrit, & tenetur etiam transacto tempore revelare. Si vero denunciationem omittat, quia edicti ignarus, vel quia delicti notitiam non habet, nec peccat, nec transacto tempore denunciare tenetur. num. 93. 94. Qui delictum non revelat quando ad id, ex vi edicti obligatur, peccat quidem contra obedientiam, & excommunicationem latam contra non revelantes incurrit; sed non peccat contra iustitiam commutativam, & consequenter nec damnata tertio inde obvenientia refarcire tenetur: nisi in casu quo communis testis, aut denunciatus in se iam fuisse perit; quia tunc datur quidam virtualis contractus tale munus debite exercendi. Tract. 10. cap. 4. num. 6. 8.

42. Ab obligatione revelandi, vel denun-

nunciandi, ex vi edicti, excimitur delicti reus, nec non, & delicti complex; & nisi iudicè, infamia præcedente, interrogetur; minime tenetur respondere. Tract. 10. cap. 4. num. 9. Excusantur quoque cognati omnes delinquentis, sive accedentes, sive decedentes: sive viri, sive uxores; & generi, & fratri, &c. usque ad quartum gradum: excepto casu hæresis; & læsæ Majestatis humanæ, si sit in fieri, & alii denunciantes non adsint. Qui sine magno incommodo, in vita, honore, substantiis nequit denunciare, ab obligatione excusatur, nisi aliud exposcat bonum commune; & non adsint alii qui denunciant. Item excusantur qui sub secreto naturali notitiam delicti habent, vel quibus talis notitia communicata est pro consilio capiendo, vel pro corporali, sive spirituali remedio quaerendo; nisi illi etiam alia via delictum cognoverint. Sic Advocati, Procuratores, Medici, obsterices, nec ex vi monitorii, nec ut testes vocati, delictum, quod tali præcisè modo noverunt, revelare possunt: secus si alia via sciant, vel revelatio sit necessaria bono communi, vel ad præcavendum magnum damnus tertii. Tract. 10. cap. 4. num. 13. 14.

43. Ex vi monitorii revelandum non est factum in damnus alterius, seu quodvis aliud delictum quod sine culpa fuit, ut si quis v. gr. occiderit hominem putans invincibiliter esse feram, vel in proprie vite defensionem, cum moderamine inculpatae tutelæ; quia edictum Judicis ex presumptione culpæ procedit. A revelatione furti per monitorium præcepta excusantur illius notitiam habentes, si toto tempore quo urget edictum fur sit impotens ad restituendum. Censetur autem esse impotens, qui totum, vel partem magni momenti, (si furtum fuit ingens,) sine magno incommodo restituere nequit. Tract. 10. cap. 4. num. 11. 12. Qui rem furto sublatam accepit a fure, vel ab ipso novit ubi sit, non tenetur illam ex-

vi edicti manifestare, propter periculum damni proprii. Si Petrus solus aliquid furtum novit, & simul certo sciatur, furem certam notitiam habere, quod nullus alius præter ipsum Petrum tale furtum novit, non tenetur Petrus ex vi monitorii illud manifestare. Tract. 29. c. 2. n. 81. 82.

44. Tandem a restitutione in monitorio præcepta, & a revelatione furti excimitur titulus iustæ compensationis debiti certi, & liquidi; & hoc etiam compensationis subripiendo peccaverit, eo quod potuisset, auctoritate Judicis, sibi debitum recuperare; tamen non revelans nec peccabit, nec excommunicationem incurret. Tract. 10. cap. 4. num. 10. Edicta promulgata in visitatione Republicæ, populi, vel Conventus regulariter solum durant durante visitatione. Edictum vero Sancti Officii Inquisitionis durat usque ad novi decreti promulgationem. Tract. 29. cap. 2. num. 88. Præcepta, & decreta Visitationum inter Regulares solum durant, tempore in legibus consulente Religionis præfinito. Edicta alia sine temporis determinatione promulgata ad delicta revelanda, vel ad debita solvenda, ad summum durant per duos menses. num. 89. 91.

S. III.

De testibus.

45. Testis alius est interior, alius exterior: interior omnium supremus scripturæ cordium unus est Deus; alter propria unicuique conscientia. Exterior est qui de rebus exterioribus per aliquem sensum perceptibilibus deponit, qui desinitur quod sit: *Legitimus probator super statum causæ alterius adductus*. Tract. 29. cap. 3. num. 1. 2. Testis illegitimus est qui aliquam juris patitur exceptionem: Testis idoneus, seu legitimus idem est ac testis omni exceptione major, qui scilicet a jure repelli non potest. num. 2. Mulier in causis criminalibus communiter

* Testis integer idem est ac testis idoneus, & legitimus.

niter ex iure Canonico a testificando repellitur. Tamen ex iure civili in omni causa etiam criminali mulieres bonae famae possunt esse testes. nu. 4. 5. Potest mulier esse testis in favorem matrimonii, non vero in eius dissolutionem. nu. 6. Si tot viris testibus opponantur aequales numero feminae contrarium testificantes, prius attendi debet probitas quam sexus. Similiter preferendum est testimonium mulierum, pro accusato virorum testimonio, pro accusatore; quia minus malum est absolvere nocentem, quam condemnare innocentem. nu. 7.

46. In causis criminalibus repellitur a testificando minor 25. annorum; ejusque testimonium facit tantum indicium non sufficiens, nunquam tamen semiplenam probationem. Tract. 29. cap. 3. num. 8. In civilibus excluduntur a testificando masculus minor 14. annorum, & femina minor duodecim; at in criminibus laeae Majestatis admittuntur, immo & coguntur testimonium ferre, si alii testes haberi non possint. nu. 9. Etiam a testificando removenunt infames, tam infamia juris, quam facti, etiam post peractam poenitentiam, nisi infamia fuerit iudice abolita: verum in causis criminalibus, si veritas aliter comprobari non possit, admitti poterunt infames etiam infamia facti, illis tamen credendum non est, nec admitti debent sine tortura. nu. 10. Qui sunt infames infamia juris, habetur cap. *infames*. Etiam a testificando repelluntur inimici, maxime si inimicitiae graves, aut capitales sint. nu. 12. Item criminis focus; in crimine tamen haereticis, laeae Majestatis, falsae monetae, maleficii, idoniae, & aliorum, quae sine socio committi non possunt, testificari potest. nu. 14. 15.

47. Si reus cujuscunque delicti, sive interrogatus, sive non interrogatus manifestat socium, talis manifestatio sufficit ad simplicem inquisitionem, & incarcerationem. In praedictis casibus est integer testis, & ejus testimonium est indicium sufficiens ad torturam: si accedat alius focus idem testificans, sit ple-

na probatio. Testis testificans de socio attestari debet cum juramento. Tract. 10. cap. 3. num. 16. A testificando repelluntur personae viles, & inopes, maxime in criminalibus: sit tamen tales personae sint honestae, & virtutibus praeditae, praeferi possunt divitibus vitiosis, & admitti. Testimonium pauperis probatur vitae integrum ex testimonio alterius testis integri. nu. 17. Hinc sequitur, quod servi, quia sunt personae viles, ex omni iure ad honoribus, & Officiis exclusi, a testificando repelluntur; & solum admittuntur cum veritas aliter probari non potest, & in casibus laeae Majestatis, Assassiniis, sacrilegii, & similibus. A testificando contra fideles repelluntur Judaei, Gentiles, Saraceni, haeretici, & omnes alterius Religionis, praeterquam in casu haereticis, & laeae Majestatis. n. 19.

48. A testificando repelluntur, etiam perjuri, qui in aliqua causa falsum cum juramento deposuerunt, qui Episcopalam, aut sigillum Regis, aut monetam falsificaverunt. Item qui rationis usu carent. Repelluntur quoque a testificando qui partibus sanguine, aut affinitate conjuncti sunt usque ad quartum gradum: ad Rej tamen defensionem, ejusque innocentiam comprobendam admitti possunt. Admitti etiam possunt parentes pro uno filio contra alium: ad probandam filiorum etatem: in causa Matrimonii pro filiis cum dubitatur de consanguinitate, vel affinitate: pro filiis ingredientibus Religionem, si dubium sit de animo profectendi. Tract. 29. cap. 3. num. 21. Probabilior, & communis sententia docet, filium Christianum teneri testificari contra parentes haereticos; etiam si illum pervertere non conentur: similiter parentes contra filios, fratres contra fratres, cognatos, & affines contra alios cognatos & affines haereticos. n. 23.

49. Regulariter loquendo domesticus a testificando pro domesticis repelluntur. Admittuntur tamen quando a multo tempore ex domesticis non sunt; nisi quis fraudolenter exierit ut testificari possit: Item

Item admittuntur si apud omnes sint probatae vitae: item in crimine laeae Majestatis humanae, & divinae: item in ordine ad probandum impedimentum Matrimonii: & denique in defensionem alterius domestici. Nomine autem domesticorum veniunt servi, mercenarii, liberti, vir, uxor, focer, gener, nurus, & quotquot sunt commensales: parentes, filii, fratres, sorores, famuli, ancilla, coloni adscriptitii, privigni, & omnes qui proprie sunt de familia. Tract. 29. cap. 3. num. 25. 26. Item Advocati, Procuratores, alique causarum administratores a testificando in causis, quas patrocinantur, repelluntur. nu. 27.

50. Laici repelluntur a testificando contra Clericos in criminalibus: aliquando tamen Praelati Ecclesiastici coguntur ut saecularibus ad probandas suorum subditorum causas; tunc autem tenentur curare, quod sint personae graves; probae &c. Clerici, & Religiosi licet in civilibus contra laicos testificari possint; ad hoc tamen per Judices saeculares compelli nequeunt. Clericus vel Religiosus sine licentia sui superioris coram Judice saeculari testificari non potest. Probabilis est quod Clericus vel Religiosus, qui sine coactus, sive non; sive cum licentia sui superioris, sive absque ea, testificatur coram Judice saeculari, licet peccet, valide tamen testimonium dicat, etiam in Judicio. Si Clericus in causa sanguinis testificetur, & inde de facto proveniat effusio sanguinis, licet ante protestatus sit, se non intendere sanguinis effusionem, sit irregularis, quia jam ad id positum concurrit. Sed hoc intelligendum, juxta dicta sect. 34. & 35. ubi de Clerico accusante. Tract. 29. cap. 3. num. 29.

51. Testes singulares sunt, quorum depositio non concordat in omnibus ad facti substantiam pertinentibus. Testes contestes dicuntur cum duo, vel plures de eodem delicto, loco, tempore, & ceteris ad facti substantiam pertinentibus deponunt. Tract. 29. cap. 3. num. 32. 33. Unicus testis sufficit ad probandum

Matrimonii impedimentum, conservationem Ecclesiae, Baptisimum alicujus, quod quis confessus fuerit, quod in mortis articulo confessionem petierit. Item unicus testis plene probat quando agitur de laesione minoris. Plene probat testator dicens in suo testamento, quod in materia haereditatis stetur dicto talis personae a se designatae. Unicus tandem testis sufficit ad plenam probationem miraculi. Verum ut in dictis casibus habeatur plena probatio, debet testis esse omni exceptione major. Per testes singulares probabilis est, plene non probari aliquem esse haereticum. nu. 37. 39. Praelatus, vel Clericus potest esse testis in causa sui Monasterii, vel Ecclesiae; dummodo idem non sit Actor, seu Procurator ejusdem causae: secus si saecularis ad testificandum haberi possunt, aut si ipse testis habeat interesse particulare in eadem causa. Testificantes in causa propriae Ecclesiae, vel Monasterii non sunt testes omnino integri. nu. 41.

52. In causa civili, & criminali duo testes legitimi, seu omni exceptione majores, oculati, & contestes sufficiunt, & requiruntur ad plene probandum in delictis visibilibus: in delictis vero quae verbis committuntur, duo contestes legitimi, seu omni exceptione majores de auditu proprio, & immediato sufficiunt ad plenam probationem. De auditu proprio testari dicitur, qui verb. grat. blasphemiam propriis auribus audivit: De auditu immediato dicitur testis, cum inter blasphemantem & audientem nullum est interpositum medium, de auditu vero mediato, cum interponitur aliquod medium, scilicet paries, tabulatum, cortina &c. Testes de auditu proprio mediato, & absolute non plene probant in causis criminalibus, etiam si judicent se cognoscere vocem profertentis injuriam, sive blasphemiam. Tract. 29. cap. 3. num. 42. 48. 49. 50. 51. Testes duo de auditu alieno fidem faciunt, non solum ad probandam infamiam, sed etiam ad probandam antiquitatem nobilitatis, stirpis claritatem, & similia. Quando

duo testes divise audierunt delictum, scilicet unus ab una persona, quæ eadem illud, alius ab alia persona, quæ eam vidit illud; cum sint singulares & de auditu, delictum non probant, nec faciunt iudicium, nisi parvi momenti. Si duo testes delictum simul audierunt ab aliquo, qui vidit illud, adhuc nihil probant. Si duo simul audierunt referri delictum a duobus, qui simul illud viderunt, licet gravius ingerat iudicium, non pertingunt ad faciendam semiplenam probationem. n. 53. Quando duo testes contestes ab aliis duobus contestibus disident in pertinentibus ad facti substantiam, etiamsi testes auctoris digniores sint, favendum est reo. n. 54.

53. Si Iudex non legitime, & iudicæ testes interroget, certum est ipsos non teneri ea quæ circa rem sciunt Iudici detegere, sed posse locutionibus amphibologicis utendo obvelare, & juramento negare se ea scire, subintelligendo (ita ut teneamur tibi manifestare) neque in hoc datur restrictio pure mentalis damnata ab Innocentio XI. Erit autem Iudex legitime interrogans, quando reus est notorie de crimine infamatus, vel dantur indicia evidentia, & quando Iudex procedit per viam accusationis, interveniente accusatore formali per testes idoneos probare parato, & quando datur delictum semiplena probatio. Tunc autem datur semiplena probatio, quando datur unus testis de visu in delictis visibilibus, vel de auditu proprio in delictis verbalibus, omni exceptione major. *Tract. 29. cap. 3. num. 55. 56.* In omnibus casibus, exceptis intra adducendis, tenentur testes Iudici legitime interroganti respondere, & manifestare omnia, quæ de substantia, & circumstantiis facti, de quo interrogantur, sciunt. num. 57. Quando Iudex procedit per viam accusationis, & unicus tantum datur testis præter accusatorem, adhuc probabilis est, teneri hunc testem Iudici respondere, & veritatem aperire. n. 61.

54. Ut censetur Iudex legitime interrogare; quando adest infamia delicti,

& est probata, tam hæc, quam semiplena probatio, vel indicia evidentia criminis debent a Iudice testi manifestari, aliàs poterit testis veritatem celare, nisi ei clare constet Iudicem esse verum probum, & hic ei dicat se legitime interrogare. *Tract. 29. cap. 3. num. 62.* Dantur aliqui casus, in quibus testes non tenentur Iudici interroganti respondere, juxta ipsius mentem, & veritatem ei aperire, etiamsi Iudex juxta prædicta iudicè interroget; sed potius, etiamsi sint jurati, ea, quæ sciunt, celare debent. Et primo ei celare tenentur quæ tantum norunt, sub sacramentalis confessionis sigillo: nec possunt etiam illis jurare precipiantur, ea quæ sic directe, vel indirecte sciunt in iudicio aperire; immo nec extra iudicium, sine penitentis licentia alicui revelare, etiamsi ex delicti manifestatione totius Regni salus penderet, aut non manifestando immineret testis periculum vite. n. 63.

55. Secundo non tenentur testes Iudici veritatem manifestare; etiamsi præcedat infamia delicti, aut semiplena probatio, quando interrogatur de iis quæ noverunt sub secreto naturali sibi commisso, causa consilii, aut auxilii sive corporalis sive spiritualis; Ideoque Advocati, Medici, Chirurghi, & obsterices detegere non debent quæ sic noverunt, sive Iudex procedat per viam inquisitionis, sive per viam accusationis. Verum si crimen, quod quis sub secreto naturali novit, vergat in damnum boni communis, vel innocentis, & sit pendens in futurum, omnino etiam Iudice non rogante revelandum est. *Tract. 29. cap. 3. num. 65. 66. 68.* Tertio non tenentur testes Iudici iudicè interroganti respondere, & veritatem aperire, quam solum de auditu alieno acceperunt, quando Iudex nihil aliud ab eis exigit, nisi ut dicant id quod sciunt de delicto, vel de facto alicujus: si vero sciunt ex auditu proprio, manifestare tenentur. n. 69. Si testes, quæ sub sigillo confessionis, vel sub secreto naturali sciunt, etiam alia via noverunt, cum possint uti tali noticia, Iudici legitime interroganti, ut-

ten-

tendo noticia alia via habita, manifestare tenentur. n. 70.

56. Formato initio processus, & interrogatorio, & acceptato Officio a Secretario, cum legalitatis juramento, debet Iudex procedere ad examen testium. *Tract. 29. cap. 3. num. 71.* Communis, & probabilior opinio, & apud Juristas, Canonistas, Theologos magis recepta est: quod in causis criminalibus testes non in scriptis, sed oretenus in præsentia Iudicis, seu examinantis proferant, aliter fidem non faciunt. num. 73. Testificatio muti, & lingua impediti facta in scriptis facit fidem: & etiam dictum testis per scripturam depositum in ordine ad probandam extrajudicialiter infamiam, n. 74. Testes laici jurare debent tangendo manu sua Crucem, vel aliam rem sacram: Sacerdotes vero tacto pectore Sacerdotali, & dicturus veritatem in omnibus secundum justitiam. Clerici non Sacerdotes more laicorum jurant. num. 76. Solent Iudices ante juridicam depositionem, informationem capere ab ipso teste, quid in particulari sciat, & deponere possit, ne superflua in processu ponantur. n. 77. Debent interrogari testes de etate quam habent, de nomine, cognomine, statu, & conditione: hæc enim ad substantiam pertinent, & non ad apices juris. Insuper debent interrogari de omnibus pertinentibus ad substantiam facti per articulos interrogatorii, & de principalibus annexis circumstantiis: nec non & de causis sue scientiæ, immo causam scientiæ reddere aliquando necesse est ad probandum. num. 78.

57. Si testis qui juravit veritatem se dicturum, inveniatur falsum dixisse circa aliquam circumstantiam substantialem delicti, totum ejus testimonium suspensum fit: secus si circa aliquam circumstantiam accidentalem. Iudex, & secretarius graviter peccant, si solum scribant, quæ ex dicto testis reum gravant, & condemnant; quæ vero ipsum defendunt, & culpam minuunt, omittant. *Tract. 29. cap. 3. num. 81. 82.* In fine depositionis debet secretarius hæc scribere: *Quæ omnia affirmavit verissima esse*

juramento, quod fecit: & cum omnia que deposuit, ei lecta fuissent de verbo ad verbum illa ratificavit, propria manu subscripsit. Si testis, dum sua dicta leguntur, aliquid occurat addendum, vel mutandum, omnino admitti, & scribi debet. In fine dictorum cujuslibet testis debet Iudex, Testis, & secretarius subscribere: quod si testis scribere nesciat, crucem formabit, & alter pro eo subscribet, nomenque suum proprium, non testis, apponet; secretarius vero adnotabit: *qui cum nesciret scribere, hac formatum crucem, petivique a N. ut pro eo subscriberet, quod & fecit.* n. 83.

58. Peracto testium examine Iudex procedit ad citationem Rei, quæ in omnium sententia est de substantia Iudicii. Hæc autem Judicialis citatio in eo consistit, quod vocetur reus, ut compareat ante Iudicem. Et hæc citatio ordinatur ad litem contestationem, per quam Iudex proponit reo id quod contra illum habet; & reus respondet, vel confitendo, vel negando id quod ei impositum est. *Tract. 29. cap. 3. num. 84.* Probabilis est quod in causis Religiosorum non fit necesse, quod testes ea, quæ dixerunt in summaria, (quæ fit ante citationem Rei, & litem contestationem,) debeant cum novo juramento, post litem contestationem repetere, & ratificare, casu, quo Reus neget delictum: & quod talis ratificatio solum spectet ad apices juris, non vero ad substantiam iudicii: & maxime ex eo quod in communi sententia, si testis deposuit aliquid cum juramento, & postquam discessit, reversus juravit contrarium, standum est priori juramento. n. 89. Si testis prius extra iudicium unum deposuit sine juramento, & postea in Iudicio aliud asseruit cum juramento, posteriori dicto standum est. n. 91. Si testis unum in iudicio dixit, aliud vero extra iudicium asseruit, standum est attestatiioni factæ in iudicio. n. 92.

CAPUT III.

De Advocato, Tabellione, Procuratore, & Reo.

§. I.

De Advocato.

59. **A**dvocati dicuntur, qui Clientes defendunt, & sunt causarum Patroni. Ad munus Advocati quinque requiruntur: Scientia, & Juris notitia: fidelitas: causa iustitia: pauperum patrocinium: & iustum pretium. *Tract. 29. cap. 4. in proem.* Aliquibus personis in iure munus Advocati interdicitur, nempe amentibus, minoribus 17. annis, surdis, mutis, cæcis, infidelibus, hæreticis, excommunicatis, servis, faminis, sodomitis, poena capitali damnatis, & omnibus iis, qui sunt infames. num. 12. 3. Interdicitur quoque Monachis ob indecentiam status, excepto casu necessitatis, seu utilitatis Monasterii, accedente Abbatis imperio, seu licentia. Arcentur etiam ab hoc munere Sacerdotes ob eandem indecentiam; verum id eis permittitur in causa propria, vel propria Ecclesie, vel consanguineorum intra quartum gradum, quando consanguinei alium causidicum, vel ita peritum invenire non valent, & in causis miserabilium personarum; & quidem coram Iudice seculari in causa tantum civili, coram Iudice Ecclesiastico, tam in civili, quam in criminali. n. 4. 5.

60. Arcentur quoque a munere causidici Clerici sacris initiati; nec non & Clerici in minoribus constituti beneficium habentes: & his omnibus coram Iudice seculari tale munus exercere licet solum in prædictis quatuor casibus; pro negotiis vero Ecclesiasticis in quovis casu; dicitur autem negotium Ecclesiasticum, vel ratione personæ Ecclesiasticæ, vel ratione rei ad Ecclesiam pertinentis, vel ratione delicti ab Ecclesia punibilis, ut est sacrilegium. Coram Iudice autem Ecclesiastico, eo fungi possunt etiam quo-

ad negotia secularia. *Tract. 29. cap. 4. num. 7.* Clerici nondum Sacerdotes, si non habeant beneficium, vel patrimonium, possunt in civilibus causis agere, etiam coram Iudice seculari ad victum sibi acquirendum: immo si solum sint in minoribus constituti, probabile est posse etiam in criminalibus, dummodo publice non deferant clericalem coronam. num. 8. 9. Sacerdotes, & Clerici, si sepe aut ex professo, extra casus sibi a iure permisso causidici munus exerceant, mortaliter peccant. n. 10.

61. Necessitas ob quam pauper Advocati patrocinio gratis impensio indigere potest, vel est extrema; ut si deficiente Patrono, qui ejus innocentiam tueatur, mortis, mutilationis, cæceris perpetui poenam probabiliter, aut certo moraliter subiturus sit: Vel gravis, ut si tali patrocinio destitutus, grave detrimentum in corpore, honore, statu, vel re familiari sustinere deberet: Vel communis, ut est ea necessitas pauper-gratuiti patrocinii habent omnes pauperes aliqua lite vexati. *Tract. 29. cap. 4. num. 16. Tract. 21. cap. 7. num. 4. 9.* Ex parte Advocati triplex incommodum in causarum patrocinio esse potest: aliud gravissimum, quod ex patrocinio exhibendo probabiliter, aut certo moraliter timet, videlicet mortis, aut omnium bonorum jacturæ; aliud grave, ut notabile detrimentum ex amissione eorum que habet, vel lucrari poterat: aliud leve, ut esset aliqualis molestia in causa patrocinio. Insuper detrimentum quod Advocatus subire potest, vel est in necessariis ad sui, suorumque decentem sustentationem, sique status conservationem; vel in non ad hæc necessariis, sed in superfluis, ut cum ob defensionem pauperis detrahit de tempore, irsumendo pro causis, ex quibus facit lucrum sibi non necessarium ad prædicta. n. 17.

62. In extrema pauperis necessitate non tenetur Advocatus illius causam tueri; cum gravissimo suo incommodo; & consequenter nec in gravi pauperis necessitate cum suo gravi incommodo.

ne-

nemo enim tenetur proximo subvenire in æquali necessitate, aut cum æquali suo incommodo, & detrimento. *Tract. 29. cap. 4. num. 18. Tract. 21. cap. 6. num. 35. 36.* Tenetur Advocatus in pauperis extrema necessitate absoluta, illius causam gratis tueri, etiam cum gravi suo damno, & incommodo, nempe ex sibi necessariis illi succurrendo. Tenetur Advocatus in gravibus pauperum necessitatibus, eis patrocinari cum levi suo incommodo, & ex superfluis suo statui: nec non & in communibus eorum necessitatibus; (juxta dicta de præcepto elemosinæ;) secus vero cum gravi suo incommodo, & jactura. Verius, & probabilius est teneri Advocatum ex præcepto charitatis, & sub culpa gravi gratis pauperi patrocinari, ex superfluis suo statui, non solum in extrema, sed etiam gravi necessitate. Talis obligatio præcipue urget ubi non adsunt Advocati pro pauperum causis a Republica stipendiati; aut ubi adsunt, si nequeant, vel ex sua malitia nolint suo debito satisfacere. *Tract. 29. cap. 4. num. 18. 20. 23. 25. 27. Tract. 21. cap. 7. num. 5. 9. 10. 12.*

63. Advocatus, qui sciens causam esse injustam illam, suscipit, & defendit, mortaliter peccat, & ad reparandam damnam tenetur. At si clientem de causæ injustitia admonuit, ejus expensas, & damna non tenetur. *Tract. 29. cap. 4. num. 29. 30.* Advocatus, qui ex ignorantia invincibili causam injustam tenetur, non peccat, nec ad restitutionem tenetur; bene vero si ex ignorantia vincibili, affectata, crassa, aut supina causam injustam tueatur. Si Advocatus diligentiam non adhibuit ad sciendum an causa quam suscipit, iusta sit, ignorantia ei imputatur ad culpam; & ad damna reparandam tenetur. Etiam peccat qui ita dispositus est, ut causam quamcumque, sive iustam, sive injustam tueatur. Qui in litis exordio putabat causam esse iustam, statim ac eam injustam esse cognovit, deserere tenetur. Possit tamen, quando exillimaret suum clientem adhuc vexaturum suum adversarium, huic con-

fulere compositionem. Advocatus adversens litem inceptam injustam esse, communitur, & regulariter loquendo non potest sui clientis secreta adversario detegere, ut facilius se defendat. Cum hoc tamen stat, quod si acculator injuste procederet, & propter hoc reus esset capite plectendus, teneretur Advocatus acculatoris id agnoscens, acculatoris falsitatem prodere, & si opus esset, etiam in iudicio detegere, ut reum innocentem liberaret. Certum est peccare Advocatum contra iustitiam si rationes, & fundamenta sui clientis, quem iuste defendit, detegat adversario. num. 32. 33. 34.

64. Quando pro causa utriusque partis est opinio practicæ absolute, & simpliciter probabilis, una tamen ex iis est probabilior, probabile est posse Advocatum licite defendere causam minus probabilem, sive minor probabilitas sit pro reo, sive pro auctore: sive sit causa parvi, sive magni momenti, sive criminalis, sive civilis, monito tamen cliente de minori sua causa probabilitate. Licet enim damnata fuerit opinio afferens, posse Iudicem in ferenda sententia sequi opinionem minus probabilem, relicta probabiliori; non tamen sub hac prohibitione comprehenditur opinio afferens posse Advocatum cum opinione practicæ, simpliciter, & absolute probabilis, relicta probabiliori, suorum clientum causas tueri. *Tract. 29. cap. 4. num. 36. 38.* Hic autem sermo est, non de minori, aut majori probabilitate facti, sed juris. Si ex utraque parte sit opinio æque probabilis in iure, proculdubio libere poterit Advocatus defendere quem maluerit. nu. 36.

65. Debet Advocatus scire, quæ ad suum munus rite peragendum spectant, nempe leges, & iura: Quare qui sine sufficienti scientia iurum hoc munus suscipit, non solum mortaliter peccat, sed etiam ad damna inde sequentia tenetur, quando clienti talis insufficientia nota non est. *Tract. 29. cap. 4. num. 49.* Debet etiam Advocatus iuste, & recte in causæ defensione procedere, non utendo

tendo cavillationibus, falsa scripturis, aut testimonis, vel inutilibus dilationibus. Advocatus in consulendo, & defendendo precepto non fit: Non consultat, nec defendat causas sophisticas: sit diligens, & cautus in causa cognitione, & defensione. num. 50. 51. Ubi est taxatum pretium a lege communiter recepta, & non abrogata, debet Advocatus juxta taxam mercedem accipere; & si in hoc notabiliter excedat, mortaliter peccat, & ad restitutionem tenetur. Si lex taxativa sit abrogata, standum est pretio naturali iusto, & moderato, attendita causae gravitate, scientia, & dignitate Advocati, ejusque labore. n. 53. 54. Advocatus stipendiatus pro omnibus causis occurrentibus, est per totum annum nulla causa occurrat, annum stipendium recipere potest. Sed si eo ægrotante cogatur cliens pro occurrente causa alium accipere Advocatum, has expensas stipendiatus refarcire tenetur. nu. 55. 56. Prohibitum est Advocatis cum cliente pacifici de determinata quota, v. g. tertia vel quarta parte, si vicerit; ne per fas aut nefas vincere satagant. nu. 57. Advocatus cui certa quantitas pro litis defensione promissa est, si cliens litem prosequi nolit, potest adhuc totum stipendium promissum accipere, & exigere. n. 58.

f. II.

De Tabellione, & Procuratore.

66. A munere Secretarii publici, seu Tabellionis, & Notarii arcentur infames infamia juris, aut facti: Clerici in Minoribus constituti, si habeant beneficium, & Clerici Sacris initiati, etiam nullum habeant beneficium. Possunt tamen Clerici fungi munere Notarii in foro Ecclesiastico secreto. In Curia vero Romana Clerici indifferenter possunt esse Notarii ex privilegio, & consentu summi Pontificis. Monachi Tabelliones esse non possunt; possunt tamen post emissam Professionem complere, & signare Instrumentum a sententia confectum,

vel ipsius auctoritate a contrahentibus coram ipso in perfectam conventionem deductum. Tract. 29. cap. 5. num. 1. 4. 5. Debent Tabellio, & Notarius habere saltem mediocrem notitiam eorum, quæ ad suum pertinet Officium; & si ex ignorantia culpabili, aut negligentia, parti aliquid grave damnum sequatur, mortaliter peccat, & ad restitutionem tenetur. n. 67.

67. Tenetur etiam Tabelliones, et Notarii exactam veritatem, et fidelitatem servare: de suo enim munere fideliter exercendo præstant juramentum. Tract. 29. cap. 5. n. 8. Debent igitur non solum verum conficere instrumentum, sed etiam verba partium fideliter servare, præcipue in criminalibus. Debent apud se servare, et diligenter custodire pro tocolla omnium instrumentorum, nec alicui unquam ea exhibere debent solum dare transumptum. num. 9. to. 15. Non possunt ullo modo occultare instrumenta, quæ ab eis petuntur, & multo minus Legata: et si advertant, hæc per multum tempus manere insoluta, tenentur partem de obligatione admonere. num. 12. Debent fideliter apponere in instrumentis omnes clausulas necessarias ad validitatem, ut rite confecta sint, et fidem faciant. Quod si ex harum defectu aliquid damnum parti obveniat, ad restitutionem tenentur. Solemnitates, et conditiones ad validitatem instrumenti necessariae sunt: Invocatio nominis Domini, Indictio, mensis, dies in quo fit instrumentum, nomen Principis loci in quo fit, locus in quo legitur, testes, nomen Tabellionis, et ipsius signum. num. 14.

68. Peccant graviter Tabelliones, et Notarii conficientes instrumentum illicitum, injustum, aut palliatum nomine iusti contractus; aut de re injusta, & ad restitutionem tenentur. Item peccant mortaliter si conficiant instrumenta prohibita, scilicet vel usuraria, vel contra Ecclesiasticam libertatem. Tract. 29. cap. 5. num. 15. Peccat graviter Tabellio conficiens scienter testamentum alicujus amentis, aut non sanæ mentis, et tenetur

netur damna legitimis heredibus refarcire. Similiter peccat, et ad damna refarcienda tenetur, si pretio, vel passione corruptus, importunis precibus inducat testatorem ad instituendum alium heredem ab eo, quem volebat; non tamen si verbis simplicibus abique vi, aut dolo id faciat: nec peccat si iusta ex causa inducat testatorem abique precibus importunis, ut sibi aliquid Legatum relinquat. Peccat etiam graviter Tabellio non manifestans alicui Legatum illi a Testatore relictum, et ad restitutionem tenetur, maxime si sit ad causas pias. Tabellio aperire non potest testamentum clausum, ante mortem Testatoris. nu. 16. Quando datur lex taxans stipendium Tabellionibus, et non est abrogata, debent illam servare; et si ultra stipendium taxatum aliquid notabile accipiant, graviter peccant, et ad restitutionem tenentur. Pro extraordinario labore, et incommodo aliquid amplius supra taxam accipere possunt. n. 17. 21. 24. 25.

69. Procurator cause in lite est quidam *inductor Advocati, seu Advocatus securus*. In Procuratore ea scientia requiritur, quæ sufficiat pro suo munere recte exercendo; & nec exigitur summa, nec modica esse debet: & si ob eius defectum cliens causam perdat, graviter peccat, & ad restitutionem tenetur. Tract. 39. cap. 6. num. 1. 2. Debet esse ita diligens, ut non solum omnia præstet, quæ ex suo officio præstare debet, sed etiam ea omnia suo tempore opportuno exhibeat, & exequatur. Diligentia autem ejus in hoc præcipue consistit, ut in causa iustos petat terminos ad probandum quæ debent probari: quod respondeat in termino causæ: & appellet quando opus est appellare; alioquin reus erit damni partis læsæ. Debet servare veritatem non solum in se, sed etiam in suis clientulis, ut eos nunquam ad mentium inducat, maxime quando iudice interrogantur: similiter non inducere falsos testes, nec petere dilationes superfluas; nam si ex his damnum parti contrarie proveniat, ad restitutionem tenetur. num. 3.

70. Tenetur non suscipere procurandam causam injustam, etiam si habeat aliquod caput iustum, si causa principalis iniusta sit. Antea debet procurare causas prius susceptas, nec plures suscipere procurandas quam eas, quas intra debitum tempus finire possit, alioquin ad restitutionem damnorum tenetur; sed si adhuc rogetur, suscipere poterit, monito tamen prius cliente de causis prius expediendis. Non inducat partes ad iniquam concordiam, seu compositionem: non protrahat causam ex industria, ut magis lucretur: Non petat terminos impertinentes: In repellendis testibus contrariis, occulta eorum crimina non prodat, quando ex tali manifestatione ipsis, aut aliis notabile damnum provenire possit: non immoderatum, aut injustum exigat stipendium: nec munera in notabili quantitate a clientibus, ultra debitum stipendium recipiat, alioquin graviter peccabit, & ad restitutionem tenetur; poterit tamen abique peccato ex commensurabilibus aliquod parvum munusculum recipere. Tract. 29. cap. 6. nu. 4. 5. Si Procurator habeat Advocatum, seu etiam Notarium, aut Secretarium qui gratis suum laborem impendant; si id faciant in gratiam ipsius Procuratoris, poterit ipse Procurator stipendium ipsis debitum sibi retinere; secus si id faciant in gratiam clientis, ut utriusque. n. 6.

71. Si aliquis Procurator fuit conductus pro toto anno, vel pro aliqua causa, constituto salario. v. gr. 100. aureorum pro anno, sive pro tota causa, & ipse sublituatur alium minore stipendio, si ipse suscipiat in se periculum causæ, ex ignorantia, vel negligentia substituit, & onus cum admonendi de agendis si opus sit, poterit residuum stipendii sibi retinere; secus si nihil horum præstet. Tract. 29. cap. 6. num. 7. Etiam pro his, quæ Procurator præstat in die festo, potest mercedem accipere; merces enim non facit quod opus ex natura sua non servile fiat tale. num. 8. Procurator sponte se intrumittens, nulla facta conventionem de pretio, si aliquid inde ei lucrum cesserit, vel damnum emerat, im-

mo etiam nullum ei lucrum cesset, ve-
dammum emergat, poterit postea pretium
accipere, & retinere, si a principio non
habuit animum gratis defendendi, vel
procurandi. Hic autem animus, quan-
do a principio de mercede nihil cogita-
vit, si ipse ex labore suo vivit, & cliens
non sit ejus amicus, vel consanguineus,
adesse non præsumitur. num. 10. Si
cliens medio Procuratore petat consilium
ab Advocato, non potest Procura-
tor formare consilium, & sibi merce-
dem retinere Advocati. Quod dictum
est de Advocato quoad patrocinium pau-
perum, dicendum est etiam de procu-
ratoribus. n. 11.

§. III.

De reis.

72. Judici non legitime interroganti,
certum est non teneri reum veritatem
fateri, sed posse sine ulla peccato illam
ambibologicis locutionibus occultare, &
negare. Tract. 29. cap. 7. num. 1. Si ve-
ro iudice, & legitime interroget, quia
vel ad facti notorietas, vel infamia
rei, & criminis; vel procedendo per
viam accusationis ad legitimum accu-
sator factum per testes in iudicium pro-
bare paratus; vel ad facti semiplena pro-
batio, & hoc reo iudice constat, eique
ostendantur iudice probata, quæ Judi-
ci sus præbent interrogandi, probabilis
est teneri veritatem aperire, & factum
ei manifestare, etiam si damnandus esset
ad mortem. Verum non pauci Doctores
satis probabiliter tenent, quod si ex con-
fessione adesse sibi periculum mortis,
vel gravissimi damni, & negando, vel
occultando veritatem, damnationem vi-
tare sperat, ex defectu plenæ probationis,
quæ non nisi ex ejus confessione haberi
possit; non tenetur veritatem confiteri
Judici etiam legitime interroganti; sed
eam occultare, & negare potest. nu. 3.
6. 9.

73. Quando iudex legitime quidem
interrogat, sed ex falsa præsumptione de-
licti: occidit v. gr. Petrus Cajum ad

propriam defensionem cum moderamine
inculpate tutelæ, & interrogat eum Ju-
dex iudice, quia laborat infamia, vel
adest semiplena probatio, sed quia inter-
rogat ex falsa præsumptione occisionis
injustæ, potest reus negare se eum occi-
disse. Similiter si aliquis non est auctor
criminis, non tenetur fateri aliquas cir-
cumstantias, seu indicia licet vera, vel
quibus generari potest suspicio, quod ipse
illud commiserit. Tract. 29. cap. 7. nu.
19. Reus a iudice legitime interrogatus,
si veritatem negavit in casibus, in qui-
bus eam fateri tenebatur, licet pecca-
verit, potest tamen absolvi, absque obli-
gatione se retractandi, cum onere tamen
retractandi damna parti illata, si hoc
absque retractione fieri possit; si autem
absque retractione damna retractare ne-
queat, absque retractione absolvi non
potest. Notandum, quod obligatio veri-
tatem fatendi tandiu durat, quandiu durat
Judicis præceptum: ut si iudex reo
mandet quod intra tot dies veritatem
aperiat; donec terminus sit elapsus, si
veritatem negavit, se retractare tene-
tur. nu. 2. Probabilis est, quod quan-
do reus est convictus per testes, & dam-
natus ad mortem jam ducitur ad sup-
plicium, non sit a Confessario obligan-
dus ad fatendum delictum. n. 23.

74. Qui tormentorum vi factus est cri-
men, quod non commisit, & propter
illud damnatus est ad mortem; si sperat
se mortem evasurum, se retractare tene-
tur: similiter quando ex retractionis
omissione notabilis infamia in alios re-
dundat. Tract. 29. cap. 7. nu. 25. Nullo
modo licet reo ad se defendendum im-
ponere testibus, aut accusatori falsum
crimen: licet tamen reo defectum ve-
rum, & occultum accusatoris, seu testis
Judici manifestare ad evincendum accu-
sationem, seu testimonium illorum; sed
cum sequentibus conditionibus. Prima.
Quod hoc medium sit necessarium, nec
aliud suppetat ad sui defensionem. Secun-
da. Quod testis non fuerit coactus, sed
voluntarius. Tertia. Quod solum mani-
festentur quæ ad testimonium, vel accu-
sationem infirmandam deserviunt. Quar-
ta.

ta. Quod damnum testi, vel accusatori
inde proveniens sit proportionatum dam-
no accusati; ita quod defensio sit cum
moderamine inculpate tutelæ; nu. 27.
29. 30. Accusator de crimine, quod ve-
ro commisit, sed occulto, ita quod nullo
modo in iudicio probari possit, po-
test licite accusatori obicere defectum veri-
tatis, dicendo Judici eam mentium
fuisse; prædicit enim mentitur, qui cri-
men occultum, quod probari nequit, a-
licui per accusationem imponit. Sed ut
hoc licite fiat, concurrere debent prædi-
ctæ quatuor conditiones. n. 32. 35.

75. Appellatio alia est judicialis, alia
est extrajudicialis. *Appellatio generice sum-
pta est causæ provocatio a minore iudice
ad majorem. Appellatio judicialis est cau-
sæ provocatio ad iudicem superiorem, ra-
tione sententiæ injustæ, vel talis existima-
tæ. Appellatio extrajudicialis est causæ
provocatio a presenti, vel futuro grava-
mine.* Appellatio judicialis, si est legiti-
tima, omne pronunciatum, & iurisdic-
tionem iudicis inferioris in ordine ad
illam causam suspendit, & ipsius cog-
nitionem ad iudicem superiorem transfert.
Extrajudicialis, si est verisimilis, & proba-
bilis, causam ad superiorem transferre per
modum gravaminis. ita ut ea pendente ni-
hil in eius præiudicium attentetur. Tr. 29.
cap. 7. n. 36. Datur etiam supplicatio, quæ
fit ad eundem iudicem, qui sententiam
protulit, in qua reus fatetur quidem sen-
tentiam fuisse justam, supplicat tamen,
ut iterum causam videatur, si forte sit
locus misericordiæ, aut moderatiõni sen-
tentiæ. n. 37. Licet reo appellare
ad iudicem superiorem, si a iudice in-
feriori se injuste fuisse damnatum intel-
ligat: & non requiritur quod sententia
sit injusta secundum allegata, et probata,
sed sufficit quod coram iudice Superi-
ori offendi possit injusta secundum al-
leganda, et probanda. n. 38.

76. Non licet reo appellare a senten-
tia iusta, gratia differendæ, vel repel-
lendæ iustæ sententiæ; et sic appellans
mortaliter peccat. Tract. 29. cap. 7. nu.
42. Quando sententiæ iustitia iudicio pro-
duntum dubia est, si causam sit crimina-

Part II.

lis, licet reo appellare ad iudicem Superi-
orem: similiter quando in causa civili
iudex sententiam tulit iuxta opinionem
minus probabilem: immo etiam opi-
niones sint quæ probabiles, dummodo
nemo ex litigantibus sit in possessione
constitutus. n. 45. Si iudex inferior iudica-
vit secundum opinionem probabiliorem,
& Superior sequatur minus probabilem,
peccat mortaliter, qui hoc sciens, appel-
lat; si vero hoc ei non constat, proba-
bile est, adhuc eum posse appellare, tam
in causa civili quam in criminali; quia
opinio, quæ iudici inferiori probabilior
videtur, potest iudici Superiori videri
minus probabilis. nu. 46. 48. Communiter
certum est reum iuste damnatum ad mor-
tem teneri parere iudici, & ei, si iudice
minister nullo modo resistere posse, ut
a morte se liberet. nu. 49. Reus iniuste
damnatus, licite se defendere, & iudici
resistere potest, dummodo sine scan-
dalo, & Republicæ perturbatione id fa-
ciat. Poterit ergo fugere, & se pro-
fesse defendere, sine eade tamen, aut vul-
neribus, siue iudicis, siue ministrorum.
Et idem a fortiori dicendum de inno-
cente, qui secundum allegata, & probata
damnatus est ad supplicium. n. 50. 51.

77. Carcer aliquando datur ad custo-
diam rei, aliquando vero per modum
penæ. Rursus pœna carceris vel est per-
petua, vel temporalis. Reus coniectus
in carcerem, & nondum ad eum tan-
quam ad penam damnatus, licite potest
fugere: secus si ad carcerem, siue tempora-
lem, siue perpetuum per modum penæ
damnatus est per sententiam. Idem dicen-
dum de damnato ad carcerem, donec de-
bita solvat; licet tamen si fugiendo spe-
ret se soluturum, & hoc sine fugiat,
non peccat. Tract. 29. cap. 2. num. 53.
54. 56. Iuste damnatus ad mortem, & in
carcerem trusus per modum custodiæ do-
nece puniatur, si videat osium apertum,
fugere licite potest, dummodo vim iudici,
& custodibus non inferat: bene
vero peccat ministri dum negligenter
eum custodiunt, num. 57. 60. Licet iuste
damnatus ad mortem possit, data op-
portunitate, licite fugere, probabilis ta-
men

Ccc

men

men est, ad hoc non teneri sub gravi. n. 62. 63. Reo iuste ad mortem damnato licitum est donis, & pecuniis custodem corrumpere, ut eum abire permittat. Licet etiam ei aliqua arte eum decipere ad captandam fugiendi occasionem, dummodo vi abstinere, & mendacis non utatur. n. 64. 65.

78. Reus iuste damnatus ad mortem, & coniectus in carcerem potest licite fores effringere, parietes perforare, compedes, & vincula rumpere, seu limare, ut a carcere fugiat, & mortem evadat: & alii, exceptis iustitiæ ministris, possunt ei ad hoc licite consilium, & instrumenta opportuna præbere; non tamen immediate per se, vel per servum fractionem efficere. Verum non licet ei mittere falsum Principis chirographum, quo custos carceris deceptus reum dimittat: nec licet instrumenta pro fractione, aut tale consilium dare reo, cuius fuga foret perniciosa publico bono, ut latroni, grassatori viarum, hæretico, &c. Tract. 29. cap. 7. num. 67. 71. 72. 75. Iuste damnatus per modum poenæ ad carcerem sive temporalem, sive perpetuum, si fracto carcere fugiat, peccat tam frangendo, quam fugiendo; & si per præceptum Iudicis jubeatur ad carcerem redire, ad hoc tenetur. num. 76. Probabilis est quod fugiens fractis vinculis, disruptoque pariete carceris, teneatur ad reparandum damnum Reipublicæ, tali fractione illatum. num. 78. Reus iuste damnatus ad pereundum fame, potest licite cibos sumere ab aliis sponte oblatos; & insuper probabilis est quod eos sub gravi sumere tenetur. n. 80. 83. Aliis, non vero iustitiæ ministris, licitum est cibos reo damnato ad moriendum fame ministrare, nemo tamen ad hoc tenetur. nu. 84.

TRACTATUS XII.

De privilegiis.

PROŒMIUM.

1. **C**UM hucusque de illis legibus actum sit, quæ aliquid prohibent, vel præcipiunt; congruum videtur agere etiam de illis, per quas facultas aliqua indulgetur, quæ communi nomine privilegia appellantur. Hæc autem vastissimam materiam duplici capite absolvemus: & in primo quidem de privilegiis in communi tractabimus; in secundo vero de particularibus Ecclesiasticorum, & præcipue de Regularium privilegiis agemus.

CAPUT I.

De Privilegiis in communi.

§. I.

De natura, & multiplicitate privilegiorum.

2. **P**rivilegium est lex privata aliquod speciale beneficium concedens. Latius patet quam dispensatio: hæc enim semper est contra jus, non vero privilegium. Tract. 18. cap. 1. num. 1. 2. Materia privilegii debet esse honesta, & rationalis, ideoque nullo modo juri naturali, aut divino contraria. Insuper debet esse favorabilis, consistens in aliqua facultate ad aliquid agendum, vel non agendum, recipiendum, vel non recipiendum, rem, quæ non habebatur ex iure communi. num. 3. Nullus præter legislatorem ejus successorem, vel ejus Superiorem potest privilegia concedere: & circa materiam sibi subjectam, & circa quam subditos cogere potest. num. 4. Privilegia dispensativa legis solum conferri possunt a Principe propriis subditis; privilegia autem alicujus

jus facultatis concessiva etiam non subditis impendi possunt, dummodo sint de materia concedenti subjecta. num. 5. Ad licitam & validam privilegii concessionem aliqua iusta, & honesta causa requiritur: si absque iusta, & honesta causa concedatur, valida erit, concessio sed non licita. nu. 6. Ut privilegium contra jus commune concedatur, non est necessaria clausula derogatoria illius, nisi quando privilegium effectum habere nequit sine tali derogatione, aut cum tale jus resistit privilegio cum clausula, non obstantibus quibuscunque privilegiis in contrarium; vel denique quando privilegium est contra aliquam consuetudinem, aut legem municipalem, cui Princeps derogare non censetur, nisi de ea expressam mentionem faciat cum clausula derogativa. num. 8.

3. Privilegiatus non tenetur uti privilegio in suum proprium particulare commodum concessio; & illi renunciare potest; dummodo ejus renunciatio, vel non usus non cedat in grave damnum proprium; aut inde per se non sequatur damnum alterius: nam si damnum, vel incommodum alterius, ex consequenti tantum sequatur, ut est amissio commodi quod ex tui privilegii usu, alter consequeretur, poterit privilegiatus eo non uti. Privilegio in bonum commune concessio, ut est privilegium immunitatis, quilibet particularis uti tenetur. Tract. 18. cap. 1. num. 11. Privilegio personali auferente impedimentum mere personale observationis legis, privilegiatus uti tenetur; quare si personaliter interdictus privilegium habeat audiendi missam, die festo non obstante interdicto, privilegio uti tenetur, & missam audire ad satisfaciendum præcepto. Similiter nupta votum habens castitatis, si vir ejus adulterium committat, tenetur ipsa uti privilegio recedendi ab eo, ut votum obliervet; a cuius observatione erat personaliter impedita per conjugium. Si impedimentum sit commune, & privilegium pariter ex jure communi omnibus concessum, prout est privilegium ex cap. *Alma mater*. Suspendivum interdicti: quilibet particularis eo

uti tenetur. Si vero impedimentum sit commune, privilegium autem mere personale alicui particulari concessum, probabilis est, posse privilegium cedere privilegio: immo melius erit eo non utendo, se juri communi conformare, & in allato casu servare interdictum. num. 12. 13. 14. Privilegium habens abolvendi a casibus, & censuris reservatis, eo uti tenetur, & abolvere penitentem, cuius confessionem audivit, a reservatis, nisi adfit iusta causa non abolvendi. nu. 15.

4. Privilegium aliud est personale, scilicet quod privatæ personæ ut tali conceditur, & illius commodum respicit; cui proinde persona ipsa renunciare potest; personam sequitur, & cum ea expirat, nec transit ad alios. Aliud reale, quod non personæ ratione sui, sed ratione rei conceditur; ut sunt privilegia quæ loco, officio, dignitati, &c. conceduntur; respicit bonum commune, sequitur rem, & transit ad alios, & a particularibus renunciari nequit. Tract. 18. cap. 1. n. 17. Fere omnia privilegia Regularium sunt realia. nu. 18. Si privilegium favorabile sit, in dubio judicandum est reale: personale vero, si sit odiosum. nu. 20. Insuper privilegium aliud est gratiosum: aliud remuneratorium. Illud est in quo non attendit Princeps ad merita privilegiati, nec illud in eorum remunerationem concedit, nec ab his movetur ad illud concedendum: remuneratorium vero est in quo hæc omnia attenduntur; id eo est in quo requiritur specialis mentio meritorum movendum ad illud concedendum. Omnia privilegia Regularium remuneratoria sunt. num. 22. 23. Aliud est affirmativum, quod facultatem concedit ad aliquid faciendum: aliud negativum, quod facultatem tribuit ad aliquid omitendum. num. 24.

5. Item privilegium aliud est generale, seu commune: aliud singulare, seu particulare. Aliud favorabile: aliud odiosum. Favorabile est quod in nullius gravamen redundat: Odiosum vero quod in alicujus tertii præjudicium cedit. Privilegium qua parte odiosum est, strictè interpretandum est. Privilegia Regulari-